

บทที่ 4

ผลการศึกษา

1. การทบทวนและปรับเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้นแบบโครงการหลวงให้เหมาะสมกับแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

1.1 การประชุมเพื่อทบทวนและปรับเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง
ผลการประชุมเพื่อทบทวนและปรับเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้นแบบโครงการหลวงให้เหมาะสมกับแต่ละรูปแบบภูมิสังคมร่วมกับมูลนิธิโครงการหลวง ในวันที่ 24 มิถุนายน 2559 ณ โรงแรมแคนทารี ฮิลล์ อ. เมือง จ. เชียงใหม่ โดยมีผู้เข้าร่วมสัมมนาจำนวน 50 คน ประกอบด้วย คณะอนุกรรมการวิจัยและพัฒนา ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง ผู้อำนวยการศูนย์พัฒนาโครงการหลวง หัวหน้าศูนย์และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (ภาพที่ 4-1)

ภาพที่ 4-1 การประชุมเพื่อทบทวนและปรับเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง

ข้อคิดเห็น/เสนอแนะจากที่ประชุม

- 1) ควรอธิบายลงรายละเอียดของสภาพภูมิสังคมแต่ละรูปแบบ ให้ครอบคลุมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม สำหรับใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมดำเนินการร่วมกับชุมชนต่อไป
- 2) ควรเพิ่มเติมการสรุประบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับแต่ละรูปแบบภูมิสังคม โดยคำนึงถึงความเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ บริบทของพื้นที่สูง และวิถีชีวิตของชุมชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งควรจะมีพืชหลักที่เป็นไม้ยืนต้น ไม้ผล และพืชรองอื่นๆ ตามความเหมาะสม สามารถก่อให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนต่อไป
- 3) ในการคัดเลือกชนิดพืช/สัตว์ที่เหมาะสมในการประกอบอาชีพนั้น ควรพิจารณาถึงพืชหรือสัตว์ท้องถิ่นที่มีศักยภาพ สามารถพัฒนาต่อยอดเพื่อยกระดับต่อไปควบคู่ไปด้วย เช่น ชุมชนป่าเมี่ยง ควรมีชนิดพืชท้องถิ่น ผัก และชันโรง
- 4) ควรสรุปรายละเอียดการศึกษาเพิ่มเติม เช่น เติบโตท้องถิ่นมีกี่ชนิด และมีกี่ชนิดที่นำมาใช้ประโยชน์ และพัฒนาต่อยอดสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจได้บ้าง
- 5) งานวิจัยอื่นๆ ที่ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมและขับเคลื่อนต่อไป เช่น ข้าว ผัก/ชันโรง และความหลากหลายทางชีวภาพ ที่ก่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ทางการเกษตร ไม่นั้นเพื่อการอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว
- 6) ควรประเมินความพร้อมในแต่ละด้านของชุมชนนำร่องแต่ละสภาพภูมิสังคมว่ามีกิจกรรมไหนที่สามารถถอดบทเรียนและใช้เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ต่อไป และยังมีประเด็นไหนที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ต้องพัฒนาต่อเนื่องเพื่อยกระดับให้เป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีความสมบูรณ์ต่อไป
- 7) ให้มีการจัดสัมมนาสรุปผลการดำเนินงานวิจัยและสรุปบทเรียนกิจกรรมที่มีความพร้อมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแต่ละพื้นที่ที่สามารถใช้เป็นต้นแบบในการเรียนรู้ได้ ในช่วงเดือนกันยายน 2559

การศึกษาและพัฒนาข้อกำหนดและเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่ยั่งยืน สภาพภูมิสังคม ประกอบด้วย ตัวชี้วัดด้านเศรษฐกิจ (5 ตัวชี้วัด) ด้านสังคม (8 ตัวชี้วัด) และด้านสิ่งแวดล้อม (8 ตัวชี้วัด) รายละเอียดดังภาพที่ 4-2

ภาพที่ 4-2 ข้อกำหนดและตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่ยั่งยืน

โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละตัวชี้วัดอยู่ที่ 1-5 คะแนน ซึ่งสามารถรวมค่าคะแนนในแต่ละด้านสรุปดังนี้ (1) ด้านเศรษฐกิจ 5 ตัวชี้วัด 20 คะแนน (2) ด้านสังคม 8 ตัวชี้วัด 40 คะแนน และ (3) ด้านสิ่งแวดล้อม 8 ตัวชี้วัด 40 คะแนน ซึ่งการกำหนดเป้าหมายของการพัฒนาชุมชนให้เป็นต้นแบบโครงการหลวงนั้น ต้องมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับไม่น้อยกว่า 4

- ระดับ 5 = 105 คะแนน
- ระดับ 4 = 84 คะแนน
- ระดับ 3 = 63 คะแนน
- ระดับ 2 = 42 คะแนน
- ระดับ 1 = 21 คะแนน

1.2 ข้อกำหนดและเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่สอดคล้องกับแต่ละสภาพภูมิสังคม

1) ชุมชนป่าเมี่ยง

บ้านปางบง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง ต. เทพเสด็จ อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ โดยได้กำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังตารางที่ 4-1 ถึง 4-3

ตารางที่ 4-1 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านเศรษฐกิจของชุมชนป่าเมี่ยง

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม - พืช : ผัก ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ กาแฟ ชา/เมี่ยง พืชท้องถิ่น - สัตว์ - เห็ด - อื่นๆ	5 = มีพืชมากกว่า 5 ชนิด และเห็ดมากกว่า 1 ชนิด และสัตว์มากกว่า 1 ชนิด 4 = มีพืช 2-5 ชนิด และเห็ด 1 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 3 = มีพืช 2 ชนิด (เมี่ยงและกาแฟ) และเห็ด 1 ชนิด หรือสัตว์ 1 ชนิด 2 = มีพืช 1 ชนิด (เมี่ยงหรือกาแฟ) และ/หรือ สัตว์ 1 ชนิด หรือเห็ด 1 ชนิด 1 = มีพืชหรือสัตว์หรือเห็ด 1 ชนิด
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม อาชีพที่เกื้อหนุนกับชุมชน เช่น หัตถกรรม/ค้าขาย/รับจ้าง/รับราชการ/บริการท่องเที่ยว	5 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตรอย่างน้อย 4 อาชีพ 4 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 3 อาชีพ 3 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 2 อาชีพ 2 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 1 อาชีพ 1 = มีอาชีพในภาคการเกษตรเพียงอย่างเดียว
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม - มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) - ระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ - ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา - มาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP)	5 = ได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP) + มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 4 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา + IPM 3 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + IPM 2 = มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) 1 = ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างเดียว
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี - ถนนหลัก : ลาดยาง/คอนกรีต/ลูกรัง - รถ : รถขนส่ง/รถท่องเที่ยว - ตลาด : โครงการหลวง/ตลาดข้อตกลง/ตลาดพ่อค้าท้องถิ่น/ตลาดภายในชุมชน	5 = ถนนสายหลักลาดยางหรือคอนกรีต + มีรถขนส่งหรือรถท่องเที่ยว + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 3 ช่องทาง 4 = ถนนสายหลักลาดยางหรือคอนกรีต + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 3 = สัดส่วนถนนลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักมากกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 2 = สัดส่วนถนนลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 1 = สัดส่วนถนนลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 1 ช่องทาง

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น/สัตว์) - ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ สำหรับบริโภคในครัวเรือน - มีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร (เก็บจากป่า/ซื้อจากภายนอก) - มีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี	5 = ร้อยละ 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 4 = ร้อยละ 70 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 3 = ร้อยละ 60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 2 = ร้อยละ 40 - 60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 1 = ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4-2 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสังคมของชุมชนป่าเมี่ยง

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - การออมทรัพย์ - การจัดทำและใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน - กลุ่มวิสาหกิจชุมชน/สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวง - การทำกิจกรรมทางศาสนา - หมู่บ้านปลอดยาเสพติด - การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น - การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	5 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 7 กิจกรรม 4 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 6 กิจกรรม 3 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 5 กิจกรรม 2 = มีคณะกรรมการ/หน่วยงานร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกร
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งและคุณภาพขององค์กรชุมชน	5 = มีกลุ่ม/องค์กร ได้รับการรับรองมาตรฐาน 4 = มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีแผนการขับเคลื่อน/แผนกิจกรรมขององค์กร 2 = มีคณะกรรมการ/คณะทำงานบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร 1 = มีการรวมกลุ่ม/องค์กรในการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ - ด้านการประกอบอาชีพที่เหมาะสม - ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม - ด้านวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน	5 = มีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน 4 = มีการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีหลักสูตร ทำเนียบผู้รู้ และสื่อการเรียนรู้ในชุมชน 2 = มีวิทยากรชุมชนในการถ่ายทอดความรู้/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 1 = มีสถานที่เรียนรู้/แปลงเรียนรู้/จุดสาธิต
2.4	ชุมชนปลอดยาเสพติด	5 = ได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด 4 = ไม่มีผู้จำหน่ายและผู้เสพยาเสพติดในชุมชน 3 = มีการบำบัดผู้ที่ติดยาเสพติด

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
		2 = มีการรณรงค์สร้างจิตสำนึก/ส่งเสริมกิจกรรมการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์	5 = มีการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการลงทุนและสวัสดิการในชุมชน 4 = มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน 3 = มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้ในชุมชน 2 = มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขอนามัยที่ดี • สุขลักษณะส่วนบุคคลที่ดี/มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง • สุขลักษณะในบ้านเรือนที่ดี • สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ดี	5 = ชุมชนได้รับเกียรติบัตรรับรองความสะอาด ตามโครงการบ้านสะอาด อนามัยดี ชีวิตสมบูรณ์ จากสำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข หรือหน่วยงานอื่นที่เทียบเคียงได้ 4 = มีการปรับปรุงการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบริเวณโดยรอบ รวมถึงพฤติกรรมอนามัยที่ดีของสมาชิกในครอบครัว 3 = มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2 = มีกลุ่มออม. ดูแลและช่วยเหลือด้านสุขภาพในชุมชน 1 = มีการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพและสุขอนามัยที่ถูกต้อง
2.7	การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น • อัตลักษณ์ของชุมชน • การรวบรวม จัดบันทึก • กิจกรรมการฟื้นฟู • กลุ่มอนุรักษ์ • การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	5 = มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น 4 = มีกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน 3 = มีกิจกรรมส่งเสริมการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน 2 = มีการรวบรวม จัดบันทึกองค์ความรู้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน/ทำเนียบผู้รู้ในชุมชน 1 = มีการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน	5 = มีการดำเนินกิจกรรม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4 = มีแผนบูรณาการกิจกรรมดำเนินการและงบประมาณร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 = ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน 2 = ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม 1 = ชุมชนมีวิถีแก้ปัญหาความขัดแย้งและมีข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติ

ตารางที่ 4-3 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนป่าเมี่ยง

ด้านสิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม - มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน - มีขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรชัดเจน - มีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปฏิบัติ	5 = ชุมชนมีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปรับใช้ 4 = มีการจัดทำข้อมูลที่ดินรายละเอียดของเกษตรกรและวิเคราะห์ความเหมาะสมตามแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3 = มีการกำหนดขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน 1 = มีการปลูกพืชตามวิถีดั้งเดิมของชุมชน
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ - การปลูกพืชคลุมดิน - การปลูกพืชขนานตามพื้นผิว - การปลูกแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายหน้าดิน - การทำขั้นบันได - คูรับน้ำขอบเขา	5 = มีแผนการบริหารจัดการดินและน้ำร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ 4 = มีการขุดบ่อกักเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ทำการเกษตร 3 = มีระบบการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง ในพื้นที่จำกัด และใช้น้ำน้อย 2 = มีการจัดทำฝายชะลอน้ำ 1 = มีการปลูกแฝกในพื้นที่ลาดชัน
3.3	มีการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน - การสำรวจและกำหนดขอบเขต - กฎระเบียบ - แผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ - กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ - กลุ่มเครือข่าย	5 = มีกลุ่มเครือข่ายเพื่อดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร 4 = มีกิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอย่างต่อเนื่อง 3 = มีการจัดทำแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีการบันทึกข้อตกลงและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน 1 = มีการสำรวจและจัดทำขอบเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน - รูปแบบการปลูกไม้ป่าชาวบ้าน - การใช้ประโยชน์ไม้ป่าชาวบ้าน - การแปรรูปไม้ป่าชาวบ้าน	5 = มีการแปรรูปไม้ป่าชาวบ้านเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า 4 = มีการตัดฟันไม้ป่าชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อทดแทนการตัดฟันไม้จากป่าธรรมชาติ 3 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบแปลงสำหรับตัดฟันเพื่อใช้ประโยชน์ 2 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบผสมผสานกับพืชอื่นๆ ในพื้นที่ทำกินเพื่อใช้ประโยชน์ 1 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านตามหัวไร่ปลายนา/แนวรั้วเพื่อใช้ประโยชน์
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ - กฎระเบียบ - การจัดสรรพื้นที่ป่า - การสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ	5 = มีกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง 4 = มีการเพาะขยายพันธุ์พืชหรือแปลงรวบรวมพันธุ์พืช โดยเฉพาะพืชหายากหรือใกล้สูญหายจากชุมชน 3 = มีการสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพของชุมชน

ด้าน สิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
	- การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรวบรวม - กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อเนื่อง	2 = มีการจัดสรรพื้นที่ป่าในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้สอย 1 = มีกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน - มีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด) - มีการปลูกพืชบำรุงดิน - มีการปลูกพืชหมุนเวียน - มีการวิเคราะห์ดินและปรับปรุงดินตามผลการวิเคราะห์	5 = มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินตามผลการวิเคราะห์ดิน 4 = มีการวิเคราะห์ความอุดมสมบูรณ์ของดิน 3 = มีการปลูกพืชบำรุงดิน/ปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = เกษตรกรมีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = มีการใช้ปุ๋ยเคมีในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินเพียงอย่างเดียว
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร - กฎระเบียบ - กิจกรรมสร้างความตระหนัก - ผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำ - ระบบบำบัด - แผนการรักษาและฟื้นฟู	5 = มีแผนการรักษาหรือฟื้นฟูคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร 4 = มีระบบการบำบัดน้ำก่อนปล่อยสู่แม่น้ำลำธาร 3 = มีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ (ทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ) 2 = มีกิจกรรมสร้างความตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำธาร 1 = มีกฎระเบียบของชุมชนในการรักษาแหล่งน้ำลำธาร
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน - น้ำเสีย - ขยะ - วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร	5 = มีการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากของเสียในชุมชนหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร 4 = มีระบบการจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชนอย่างถูกต้อง 3 = มีการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านสะอาด 2 = มีจุดรวบรวมและคัดแยกขยะในชุมชน 1 = มีการคัดแยกขยะในครัวเรือนหรือรวบรวมวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรไว้เป็นสัดส่วน

2) ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก

2.1) บ้านดง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย ต. ห้วยห้อม อ. แม่ลาน้อย จ. แม่ฮ่องสอน โดยได้กำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังตารางที่ 4-4 ถึง 4-6

ตารางที่ 4-4 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านดง)

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม - พืช : ผัก ไม้ผล ไม้ดอก/ไม้ประดับ พืชไร่ พืชท้องถิ่น - สัตว์ - อื่นๆ	5 = มีพืชมากกว่า 8 ชนิด และสัตว์มากกว่า 1 ชนิด 4 = มีพืชอย่างน้อย 6-8 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 3 = มีพืชอย่างน้อย 3-5 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 2 = มีพืชจำนวน 2 ชนิด และ/หรือสัตว์ 1 ชนิด 1 = มีพืชหรือสัตว์ 1 ชนิด
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม อาชีพที่เกี่ยวเนื่องกับชุมชน เช่น	5 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตรอย่างน้อย 4 อาชีพ 4 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 3 อาชีพ

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
	หัตถกรรม/ค้าขาย/รับจ้าง/รับราชการ/บริการท่องเที่ยว	3 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 2 อาชีพ 2 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 1 อาชีพ 1 = มีอาชีพในภาคการเกษตรเพียงอย่างเดียว
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม - มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) - ระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ - ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา - มาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP)	5 = ได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP)+มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 4 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา + IPM 3 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + IPM 2 = มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) 1 = ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างเดียว
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี - ถนนหลัก : ตลาดยาง/คอนกรีต/ลูกรัง - รถ : รถขนส่ง/รถท่องเที่ยว - ตลาด : โครงการหลวง/ตลาดข้อตกลง/ตลาดพ่อค้าท้องถิ่น/ตลาดภายในชุมชน	5 = ถนนสายหลักตลาดยางหรือคอนกรีต + มีรถขนส่งหรือรถท่องเที่ยว + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 3 ช่องทาง 4 = ถนนสายหลักตลาดยางหรือคอนกรีต + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 3 = สัดส่วนถนนตลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักมากกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 2 = สัดส่วนถนนตลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 1 = สัดส่วนถนนตลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 1 ช่องทาง
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น/สัตว์) - ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ สำหรับบริโภคในครัวเรือน - มีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร (เก็บจากป่า/ซื้อจากภายนอก) - มีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี	5 = ร้อยละ 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 4 = ร้อยละ 70 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 3 = ร้อยละ 60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 2 = ร้อยละ 40- 60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 1 = ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4-5 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสังคมของชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านดง)

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - การออมทรัพย์ - การจัดทำและใช้ประโยชน์จากแผน	5 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 7 กิจกรรม 4 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 6 กิจกรรม

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
	ชุมชน ● กลุ่มวิสาหกิจชุมชน/สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวง ● การทำกิจกรรมทางศาสนา ● หมู่บ้านปลอดยาเสพติด ● การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ● การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	3 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 5 กิจกรรม 2 = มีคณะกรรมการ/หน่วยงานร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกร
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งและคุณภาพขององค์กรชุมชน	5 = มีกลุ่ม/องค์กร ได้รับการรับรองมาตรฐาน 4 = มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีแผนการขับเคลื่อน/แผนกิจกรรมขององค์กร 2 = มีคณะกรรมการ/คณะทำงานบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร 1 = มีการรวมกลุ่ม/องค์กรในการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ● ด้านการประกอบอาชีพที่เหมาะสม ● ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ● ด้านวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน	5 = มีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน 4 = มีการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีหลักสูตร ทำเนียบผู้รู้ และสื่อการเรียนรู้ในชุมชน 2 = มีวิทยากรชุมชนในการถ่ายทอดความรู้/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 1 = มีสถานที่เรียนรู้/แปลงเรียนรู้/จุดสาธิต
2.4	ชุมชนปลอดยาเสพติด	5 = ได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด 4 = ไม่มีผู้จำหน่ายและผู้เสพยาเสพติดในชุมชน 3 = มีการบำบัดผู้ที่ติดยาเสพติด 2 = มีการรณรงค์สร้างจิตสำนึก/ส่งเสริมกิจกรรมการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์	5 = มีการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการลงทุนและสวัสดิการในชุมชน 4 = มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน 3 = มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้ในชุมชน 2 = มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขอนามัยที่ดี ● สุขลักษณะส่วนบุคคลที่ดี/มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ● สุขลักษณะในบ้านเรือนที่ดี ● สุขภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี	5 = ชุมชนได้รับเกียรติบัตรรับรองความสะอาด ตามโครงการบ้านสะอาด อนามัยดี ชีวีสมบูรณ์ จากสำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข หรือหน่วยงานอื่นที่เทียบเคียงได้ 4 = มีการปรับปรุงการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบริเวณโดยรอบ รวมถึงพฤติกรรมอนามัยที่ดีของสมาชิกในครอบครัว 3 = มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพและอนามัย

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
		สิ่งแวดล้อมในชุมชน 2 = มีกลุ่มออม. ดูแลและช่วยเหลือด้านสุขภาพในชุมชน 1 = มีการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพและสุขอนามัยที่ถูกต้อง
2.7	การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น • อัตลักษณ์ของชุมชน • การรวบรวม จัดบันทึก • กิจกรรมการฟื้นฟู • กลุ่มอนุรักษ์ • การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	5 = มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น 4 = มีกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน 3 = มีกิจกรรมส่งเสริมการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน 2 = มีการรวบรวม จัดบันทึกองค์ความรู้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน/ทำเนียบผู้รู้ในชุมชน 1 = มีการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน	5 = มีการดำเนินกิจกรรม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4 = มีแผนบูรณาการกิจกรรมดำเนินการและงบประมาณร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 = ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน 2 = ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม 1 = ชุมชนมีวิธีแก้ปัญหาความขัดแย้งและมีข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติ

ตารางที่ 4-6 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านดง)

ด้านสิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การประเมิน
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม • มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน • มีขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรชัดเจน • มีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปฏิบัติ	5 = ชุมชนมีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปรับใช้ 4 = มีการจัดทำข้อมูลที่ดินรายละเอียดของเกษตรกรและวิเคราะห์ความเหมาะสมตามแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3 = มีการกำหนดขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน 1 = มีการปลูกพืชตามวิถีดั้งเดิมของชุมชน
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ • การปลูกพืชคลุมดิน • การปลูกพืชขนานตามพื้นผิว • การปลูกแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายหน้าดิน • การทำขั้นบันได • คุ้มน้ำขอบเขา	5 = มีแผนการบริหารจัดการดินและน้ำร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ 4 = มีการขุดบ่อกักเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ทำการเกษตร 3 = มีระบบการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง ในพื้นที่จำกัด และใช้น้ำน้อย 2 = มีการจัดทำฝายชะลอน้ำ 1 = มีการปลูกแฝกในพื้นที่ลาดชัน

ด้าน สิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การประเมิน
3.3	มีการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ● การสำรวจและกำหนดขอบเขต ● กฎระเบียบ ● แผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ● กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ● กลุ่มเครือข่าย	5 = มีกลุ่มเครือข่ายเพื่อดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร 4 = มีกิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอย่างต่อเนื่อง 3 = มีการจัดทำแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีการบันทึกข้อตกลงและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน 1 = มีการสำรวจและจัดทำขอบเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน ● รูปแบบการปลูกไม้ป่าชาวบ้าน ● การใช้ประโยชน์ไม้ป่าชาวบ้าน ● การแปรรูปไม้ป่าชาวบ้าน	5 = มีการแปรรูปไม้ป่าชาวบ้านเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า 4 = มีการตัดฟันไม้ป่าชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อทดแทนการตัดฟันไม้จากป่าธรรมชาติ 3 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบแปลงสำหรับตัดฟันเพื่อใช้ประโยชน์ 2 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบผสมผสานกับพืชอื่นๆในพื้นที่ทำกินเพื่อใช้ประโยชน์ 1 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านตามหัวไร่ปลายนา/แนวรั้วเพื่อใช้ประโยชน์
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ ● กฎระเบียบ ● การจัดสรรพื้นที่ป่า ● การสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ ● การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรวบรวม ● กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อเนื่อง	5 = มีกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง 4 = มีการเพาะขยายพันธุ์พืชหรือแปลงรวบรวมพันธุ์พืชโดยเฉพาะพืชหายากหรือใกล้สูญหายจากชุมชน 3 = มีการสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพของชุมชน 2 = มีการจัดสรรพื้นที่ป่าในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้สอย 1 = มีกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ● มีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด) ● มีการปลูกพืชบำรุงดิน ● มีการปลูกพืชหมุนเวียน ● มีการวิเคราะห์ดินและปรับปรุงดินตามผลการวิเคราะห์	5 = มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินตามผลการวิเคราะห์ดิน 4 = มีการวิเคราะห์ความอุดมสมบูรณ์ของดิน 3 = มีการปลูกพืชบำรุงดิน/ปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = เกษตรกรมีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = มีการใช้ปุ๋ยเคมีในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินเพียงอย่างเดียว
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร ● กฎระเบียบ ● กิจกรรมสร้างความตระหนัก ● ผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำ	5 = มีแผนการรักษาหรือฟื้นฟูคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร 4 = มีระบบการบำบัดน้ำก่อนปล่อยสู่แม่น้ำลำธาร 3 = มีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ (ทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ) 2 = มีกิจกรรมสร้างความตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าการ

ด้าน สิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การประเมิน
	- ระบบบำบัด - แผนการรักษาและฟื้นฟู	อนุรักษ์แหล่งน้ำลำธาร 1 = มีกฎระเบียบของชุมชนในการรักษาแหล่งน้ำลำธาร
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน - น้ำเสีย - ขยะ - วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร	5 = มีการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากของเสียในชุมชนหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร 4 = มีระบบการจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชนอย่างถูกต้อง 3 = มีการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านสะอาด 2 = มีจุดรวบรวมและคัดแยกขยะในชุมชน 1 = มีการคัดแยกขยะในครัวเรือนหรือรวบรวมวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรไว้เป็นสัดส่วน

2.2) บ้านแม่ขนิลเหนือ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง ต. บ้านปาง อ. หางดง จ. เชียงใหม่ โดยได้กำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังตารางที่ 4-7 ถึง 4-9

ตารางที่ 4-7 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ)

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม - พืช : ผัก ไม้ผล ไม้ดอก/ไม้ประดับ พืชไร่ พืชท้องถิ่น - สัตว์ - อื่นๆ	5 = มีพืชมากกว่า 8 ชนิด และสัตว์มากกว่า 1 ชนิด 4 = มีพืชอย่างน้อย 6-8 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 3 = มีพืชอย่างน้อย 3-5 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 2 = มีพืชจำนวน 2 ชนิด และ/หรือสัตว์ 1 ชนิด 1 = มีพืชหรือสัตว์ 1 ชนิด
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม อาชีพที่เกี่ยวพันกับชุมชน เช่น หัตถกรรม/ค้าขาย/รับจ้าง/รับราชการ/บริการท่องเที่ยว	5 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตรอย่างน้อย 4 อาชีพ 4 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 3 อาชีพ 3 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 2 อาชีพ 2 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 1 อาชีพ 1 = มีอาชีพในภาคการเกษตรเพียงอย่างเดียว
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม - มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) - ระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ - ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา - มาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP)	5 = ได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP) + มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 4 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา + IPM 3 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + IPM 2 = มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) 1 = ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างเดียว
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี - ถนนหลัก : ลาดยาง/คอนกรีต/ลูกรัง - รถ : รถขนส่ง/รถห้องเย็น - ตลาด : โครงการหลวง/ตลาดข้อตกลง/ตลาดพ่อค้าท้องถิ่น/ตลาดภายในชุมชน	5 = ถนนสายหลักลาดยางหรือคอนกรีต+มีรถขนส่งหรือรถห้องเย็น + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 3 ช่องทาง 4 = ถนนสายหลักลาดยางหรือคอนกรีต + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 3 = สัดส่วนถนนลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักมากกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
		2 = สัดส่วนถนนลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 1 = สัดส่วนถนนลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 1 ช่องทาง
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น/สัตว์) - ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ สำหรับบริโภคในครัวเรือน - มีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร (เก็บจากป่า/ซื้อจากภายนอก) - มีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี	5 = ร้อยละ 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 4 = ร้อยละ 70 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 3 = ร้อยละ 60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 2 = ร้อยละ 40-60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 1 = ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4-8 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสังคมของชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ)

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง - การออมทรัพย์ - การจัดทำและใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน - กลุ่มวิสาหกิจชุมชน/สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวง - การทำกิจกรรมทางศาสนา - หมู่บ้านปลอดยาเสพติด - การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น - การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	5 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 7 กิจกรรม 4 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 6 กิจกรรม 3 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 5 กิจกรรม 2 = มีคณะกรรมการ/หน่วยงานร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกร
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งและคุณภาพขององค์กรชุมชน	5 = มีกลุ่ม/องค์กร ได้รับการรับรองมาตรฐาน 4 = มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีแผนการขับเคลื่อน/แผนกิจกรรมขององค์กร 2 = มีคณะกรรมการ/คณะทำงานบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร 1 = มีการรวมกลุ่ม/องค์กรในการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ - ด้านการประกอบอาชีพที่เหมาะสม - ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม	5 = มีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน 4 = มีการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีหลักสูตร ทำเนียบผู้รู้ และสื่อการเรียนรู้ในชุมชน

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
	ด้านวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรม ชุมชน	2 = มีวิทยากรชุมชนในการถ่ายทอดความรู้/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 1 = มีสถานที่เรียนรู้/แปลงเรียนรู้/จุดสาธิต
2.4	ชุมชนปลอดภัยยาเสพติด	5 = ได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้านปลอดภัยยาเสพติด 4 = ไม่มีผู้จำหน่ายและผู้เสพยาเสพติดในชุมชน 3 = มีการบำบัดผู้ติดยาเสพติด 2 = มีการณรงค์สร้างจิตสำนึก/ส่งเสริมกิจกรรมการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์	5 = มีการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการลงทุนและสวัสดิการในชุมชน 4 = มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน 3 = มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้ในชุมชน 2 = มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขอนามัยที่ดี • สุขลักษณะส่วนบุคคลที่ดี/มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง • สุขลักษณะในบ้านเรือนที่ดี • สุขภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี	5 = ชุมชนได้รับเกียรติบัตรรับรองความสะอาด ตามโครงการบ้านสะอาด อนามัยดี ชีวิตสมบูรณ์ จากสำนักงานอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขหรือหน่วยงานอื่นที่เทียบเคียงได้ 4 = มีการปรับปรุงการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบริเวณโดยรอบ รวมถึงพฤติกรรมอนามัยที่ดีของสมาชิกในครอบครัว 3 = มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2 = มีกลุ่มอสม. ดูแลและช่วยเหลือด้านสุขภาพในชุมชน 1 = มีการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพและสุขอนามัยที่ถูกต้อง
2.7	การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น • อัตลักษณ์ของชุมชน • การรวบรวม จัดบันทึก • กิจกรรมการฟื้นฟู • กลุ่มอนุรักษ์ • การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	5 = มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น 4 = มีกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน 3 = มีกิจกรรมส่งเสริมการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน 2 = มีการรวบรวม จัดบันทึกองค์ความรู้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน/ทำเนียบผู้รู้ในชุมชน 1 = มีการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน	5 = มีการดำเนินกิจกรรม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4 = มีแผนบูรณาการกิจกรรมดำเนินการและงบประมาณร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 = ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
		2 = ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม 1 = ชุมชนมีวิถีแก้ปัญหาความขัดแย้งและมีข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติ

ตารางที่ 4-9 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ)

ด้านสิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม - มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน - มีขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรชัดเจน - มีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปฏิบัติ	5 = ชุมชนมีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปรับใช้ 4 = มีการจัดทำข้อมูลที่ดินรายละเอียดของเกษตรกรและวิเคราะห์ความเหมาะสมตามแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3 = มีการกำหนดขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน 1 = มีการปลูกพืชตามวิถีดั้งเดิมของชุมชน
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ - การปลูกพืชคลุมดิน - การปลูกพืชขนานตามพื้นผิว - การปลูกแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายหน้าดิน - การทำขั้นบันได - คุ้มน้ำขอบเขา	5 = มีแผนการบริหารจัดการดินและน้ำร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ 4 = มีการชุดบ่อกักเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ทำการเกษตร 3 = มีระบบการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง ในพื้นที่จำกัด และใช้น้ำน้อย 2 = มีการจัดทำฝายชะลอน้ำ 1 = มีการปลูกแฝกในพื้นที่ลาดชัน
3.3	มีการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน - การสำรวจและกำหนดขอบเขต - กฎระเบียบ - แผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ - กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ - กลุ่มเครือข่าย	5 = มีกลุ่มเครือข่ายเพื่อดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร 4 = มีกิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอย่างต่อเนื่อง 3 = มีการจัดทำแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีการบันทึกข้อตกลงและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน 1 = มีการสำรวจและจัดทำขอบเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน - รูปแบบการปลูกไม้ป่าชาวบ้าน - การใช้ประโยชน์ไม้ป่าชาวบ้าน - การแปรรูปไม้ป่าชาวบ้าน	5 = มีการแปรรูปไม้ป่าชาวบ้านเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า 4 = มีการตัดฟันไม้ป่าชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อทดแทนการตัดฟันไม้จากป่าธรรมชาติ 3 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบแปลงสำหรับตัดฟันเพื่อใช้ประโยชน์ 2 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบผสมผสานกับพืชอื่นๆ ในพื้นที่ทำกินเพื่อใช้ประโยชน์ 1 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านตามหัวไร่ปลายนา/แนวรั้วเพื่อใช้ประโยชน์

ด้าน สิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ ● กฎระเบียบ ● การจัดสรรพื้นที่ป่า ● การสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ ● การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรวบรวม ● กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อเนื่อง	5 = มีกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง 4 = มีการเพาะขยายพันธุ์พืชหรือแปลงรวบรวมพันธุ์พืช โดยเฉพาะพืชหายากหรือใกล้สูญหายจากชุมชน 3 = มีการสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพของชุมชน 2 = มีการจัดสรรพื้นที่ป่าในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้สอย 1 = มีกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ● มีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด) ● มีการปลูกพืชบำรุงดิน ● มีการปลูกพืชหมุนเวียน ● มีการวิเคราะห์ดินและปรับปรุงดินตามผลการวิเคราะห์	5 = มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินตามผลการวิเคราะห์ดิน 4 = มีการวิเคราะห์ความอุดมสมบูรณ์ของดิน 3 = มีการปลูกพืชบำรุงดิน/ปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = เกษตรกรมีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = มีการใช้ปุ๋ยเคมีในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินเพียงอย่างเดียว
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร ● กฎระเบียบ ● กิจกรรมสร้างความตระหนัก ● ผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ● ระบบบำบัด ● แผนการรักษาและฟื้นฟู	5 = มีแผนการรักษาหรือฟื้นฟูคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร 4 = มีระบบการบำบัดน้ำก่อนปล่อยสู่แม่น้ำลำธาร 3 = มีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ (ทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ) 2 = มีกิจกรรมสร้างความตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำธาร 1 = มีกฎระเบียบของชุมชนในการรักษาแหล่งน้ำลำธาร
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน ● น้ำเสีย ● ขยะ ● วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร	5 = มีการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากของเสียในชุมชนหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร 4 = มีระบบการจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชนอย่างถูกต้อง 3 = มีการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านสะอาด 2 = มีจุดรวบรวมและคัดแยกขยะในชุมชน 1 = มีการคัดแยกขยะในครัวเรือนหรือรวบรวมวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรไว้เป็นสัดส่วน

3) ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

บ้านห้วยขมิ้น ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ต. แม่จาง อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ โดยได้กำหนดตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนน ด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม รายละเอียดดังตารางที่ 4-10 ถึง 4-12

ตารางที่ 4-10 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านเศรษฐกิจของชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

ด้านเศรษฐกิจ	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม - พืช : ฝัก ไม้ผล ไม้ดอก/ไม้ประดับ กาแฟ พืชไร่ พืชท้องถิ่น - สัตว์ - อื่นๆ	5 = มีพืชมากกว่า 8 ชนิด และสัตว์มากกว่า 1 ชนิด 4 = มีพืชอย่างน้อย 6-8 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 3 = มีพืชอย่างน้อย 3-5 ชนิด และสัตว์ 1 ชนิด 2 = มีพืชจำนวน 2 ชนิด และ/หรือสัตว์ 1 ชนิด 1 = มีพืชหรือสัตว์ 1 ชนิด
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม อาชีพที่เกี่ยวพันกับชุมชน เช่น หัตถกรรม/ค้าขาย/รับจ้าง/รับราชการ/บริการท่องเที่ยว	5 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตรอย่างน้อย 4 อาชีพ 4 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 3 อาชีพ 3 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 2 อาชีพ 2 = มีอาชีพนอกภาคการเกษตร 1 อาชีพ 1 = มีอาชีพในภาคการเกษตรเพียงอย่างเดียว
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม - มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) - ระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ - ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา - มาตรฐานการผลิต (GAP/อินทรีย์/GMP)	5 = ได้รับการรับรองมาตรฐานการผลิต(GAP/อินทรีย์/GMP) + มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ 4 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + ระบบการปลูกพืชหมุนเวียน/ไถ่มเงา + IPM 3 = มีระบบการปลูกพืชที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ + IPM 2 = มีระบบการจัดการศัตรูพืชแบบผสมผสาน (IPM) 1 = ใช้สารเคมีป้องกันกำจัดศัตรูพืชอย่างเดียว
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี - ถนนหลัก : ตลาด/คอนกรีต/ลูกรัง - รถ : รถขนส่ง/รถท่องเที่ยว - ตลาด : โครงการหลวง/ตลาดข้อตกลง/ตลาดพ่อค้าท้องถิ่น/ตลาดภายในชุมชน	5 = ถนนสายหลักตลาดยางหรือคอนกรีต+มีรถขนส่งหรือรถท่องเที่ยว + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 3 ช่องทาง 4 = ถนนสายหลักตลาดยางหรือคอนกรีต + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 3 = สัดส่วนถนนตลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักมากกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 2 = สัดส่วนถนนตลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 2 ช่องทาง 1 = สัดส่วนถนนตลาดยาง/คอนกรีตต่อเส้นทางหลักน้อยกว่าร้อยละ 50 + มีรถขนส่ง + มีช่องทางการตลาดอย่างน้อย 1 ช่องทาง
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น/สัตว์) - ปลูกพืช/เลี้ยงสัตว์ สำหรับบริโภคในครัวเรือน - มีความสามารถในการเข้าถึงแหล่งอาหาร (เก็บจากป่า/ซื้อจากภายนอก) - มีเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี	5 = ร้อยละ 80 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 4 = ร้อยละ 70 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 3 = ร้อยละ 60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 2 = ร้อยละ 40-60 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี 1 = ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของครัวเรือนในชุมชนมีอาหารเพียงพอต่อการบริโภคตลอดทั้งปี

ตารางที่ 4-11 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสังคมของชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ● การออมทรัพย์ ● การจัดทำและใช้ประโยชน์จากแผนชุมชน ● กลุ่มวิสาหกิจชุมชน/สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวง ● การทำกิจกรรมทางศาสนา ● หมู่บ้านปลอดยาเสพติด ● การฟื้นฟูและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ● การสืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น	5 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 7 กิจกรรม 4 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 6 กิจกรรม 3 = ชุมชนมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของเศรษฐกิจพอเพียง อย่างน้อย 5 กิจกรรม 2 = มีคณะกรรมการ/หน่วยงานร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เรื่องเศรษฐกิจพอเพียงให้กับเกษตรกร
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งและคุณภาพขององค์กรชุมชน	5 = มีกลุ่ม/องค์กร ได้รับการรับรองมาตรฐาน 4 = มีการดำเนินกิจกรรมตามแผนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีแผนการขับเคลื่อน/แผนกิจกรรมขององค์กร 2 = มีคณะกรรมการ/คณะทำงานบริหารจัดการกลุ่ม/องค์กร 1 = มีการรวมกลุ่ม/องค์กรในการดำเนินงานต่างๆ ในชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ● ด้านการประกอบอาชีพที่เหมาะสม ● ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ● ด้านวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน	5 = มีเครือข่ายในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน 4 = มีการดำเนินงานตามแผนกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง 3 = มีหลักสูตร ทำเนียบผู้รู้ และสื่อการเรียนรู้ในชุมชน 2 = มีวิทยากรชุมชนในการถ่ายทอดความรู้/แลกเปลี่ยนเรียนรู้ 1 = มีสถานที่เรียนรู้/แปลงเรียนรู้/จุดสาธิต
2.4	ชุมชนปลอดยาเสพติด	5 = ได้รับการรับรองเป็นหมู่บ้านปลอดยาเสพติด 4 = ไม่มีผู้จำหน่ายและผู้เสพยาเสพติดในชุมชน 3 = มีการบำบัดผู้ที่ติดยาเสพติด 2 = มีการรณรงค์สร้างจิตสำนึก/ส่งเสริมกิจกรรมการป้องกันการแพร่ระบาดของยาเสพติดในชุมชน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับยาเสพติด
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์	5 = มีการขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ต่อเนื่องเพื่อส่งเสริมการลงทุนและสวัสดิการในชุมชน 4 = มีการรวมกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน 3 = มีกิจกรรมลดรายจ่ายและสร้างรายได้ในชุมชน 2 = มีการจัดทำบัญชีครัวเรือน 1 = มีการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขอนามัยที่ดี ● สุขลักษณะส่วนบุคคลที่ดี/มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง	5 = ชุมชนได้รับเกียรติบัตรรับรองความสะอาด ตามโครงการบ้านสะอาด อนามัยดี ชีวิตสมบูรณ์ จากสำนักอนามัยสิ่งแวดล้อม กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข

ด้านสังคม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
	• สุขลักษณะในบ้านเรือนที่ดี • สุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมที่ดี	หรือหน่วยงานอื่นที่เทียบเคียงได้ 4 = มีการปรับปรุงการสุขาภิบาลสิ่งแวดล้อมภายในบ้านและบริเวณโดยรอบ รวมถึงพฤติกรรมอนามัยที่ดีของสมาชิกในครอบครัว 3 = มีกิจกรรมการส่งเสริมสุขภาพและอนามัยสิ่งแวดล้อมในชุมชน 2 = มีกลุ่มอสม. ดูแลและช่วยเหลือด้านสุขภาพในชุมชน 1 = มีการให้ความรู้ในการดูแลสุขภาพและสุขอนามัยที่ถูกต้อง
2.7	การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น • อัตลักษณ์ของชุมชน • การรวบรวม จัดบันทึก • กิจกรรมการฟื้นฟู • กลุ่มอนุรักษ์ • การสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น	5 = มีผู้สืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น 4 = มีกลุ่มอนุรักษ์วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน 3 = มีกิจกรรมส่งเสริมการฟื้นฟูวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน 2 = มีการรวบรวม จัดบันทึกองค์ความรู้ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน/ทำเนียบผู้รู้ในชุมชน 1 = มีการรักษาอัตลักษณ์ของชุมชน
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน	5 = มีการดำเนินกิจกรรม ติดตาม และประเมินผลการดำเนินงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4 = มีแผนบูรณาการกิจกรรมดำเนินการและงบประมาณร่วมกันระหว่างชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง 3 = ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน 2 = ชุมชนให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของส่วนรวม 1 = ชุมชนมีวิธีแก้ปัญหาคความขัดแย้งและมีข้อตกลงร่วมกันในการปฏิบัติ

ตารางที่ 4-12 ตัวชี้วัดและเกณฑ์การให้คะแนนด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

ด้านสิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม • มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน • มีขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรชัดเจน • มีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปฏิบัติ	5 = ชุมชนมีการนำแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินไปปรับใช้ 4 = มีการจัดทำข้อมูลที่ดินรายแปลงของเกษตรกรและวิเคราะห์ความเหมาะสมตามแผนการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3 = มีการกำหนดขอบเขตป่ากับพื้นที่ทำการเกษตรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินของชุมชน 1 = มีการปลูกพืชตามวิถีดั้งเดิมของชุมชน
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ • การปลูกพืชคลุมดิน • การปลูกพืชขนานตามพื้นที่ผิว	5 = มีแผนการบริหารจัดการดินและน้ำร่วมกับหน่วยงานในพื้นที่ 4 = มีการขุดบ่อกักเก็บน้ำขนาดเล็กในพื้นที่ทำ

ด้าน สิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
	● การปลูกแฝกเพื่อป้องกันการชะล้างพังทลายหน้าดิน ● การทำชั้นบนไค ● คุ้มน้ำขอบเขา	การเกษตร 3 = มีระบบการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูง ในพื้นที่จำกัด และใช้น้ำน้อย 2 = มีการจัดทำฝายชะลอน้ำ 1 = มีการปลูกแฝกในพื้นที่ลาดชัน
3.3	มีการฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ● การสำรวจและกำหนดขอบเขต ● กฎระเบียบ ● แผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ● กิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ ● กลุ่มเครือข่าย	5 = มีกลุ่มเครือข่ายเพื่อดำเนินการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธาร 4 = มีกิจกรรมการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำลำธารอย่างต่อเนื่อง 3 = มีการจัดทำแผนการฟื้นฟูและอนุรักษ์ป่าต้นน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน 2 = มีการบันทึกข้อตกลงและกฎระเบียบการใช้ประโยชน์ร่วมกันของชุมชน 1 = มีการสำรวจและจัดทำขอบเขตพื้นที่ป่าต้นน้ำลำธาร
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน ● รูปแบบการปลูกไม้ป่าชาวบ้าน ● การใช้ประโยชน์ไม้ป่าชาวบ้าน ● การแปรรูปไม้ป่าชาวบ้าน	5 = มีการแปรรูปไม้ป่าชาวบ้านเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อเพิ่มมูลค่า 4 = มีการตัดฟันไม้ป่าชาวบ้านมาใช้ประโยชน์เพื่อทดแทนการตัดฟันไม้จากป่าธรรมชาติ 3 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบแปลงสำหรับตัดฟันเพื่อใช้ประโยชน์ 2 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านแบบผสมผสานกับพืชอื่นๆ ในพื้นที่ทำกินเพื่อใช้ประโยชน์ 1 = มีการปลูกไม้ป่าชาวบ้านตามหัวไร่ปลายนา/แนวรั้วเพื่อใช้ประโยชน์
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ ● กฎระเบียบ ● การจัดสรรพื้นที่ป่า ● การสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพ ● การเพาะขยายพันธุ์และปลูกรวบรวม ● กิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูต่อเนื่อง	5 = มีกิจกรรมการอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง 4 = มีการเพาะขยายพันธุ์พืชหรือแปลงรวบรวมพันธุ์พืช โดยเฉพาะพืชหายากหรือใกล้สูญหายจากชุมชน 3 = มีการสำรวจและจัดทำข้อมูลทรัพยากรชีวภาพของชุมชน 2 = มีการจัดสรรพื้นที่ป่าในการฟื้นฟู อนุรักษ์ และใช้สอย 1 = มีกฎระเบียบชุมชนในการใช้ประโยชน์จากป่า
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน ● มีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ (ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก ปุ๋ยพืชสด) ● มีการปลูกพืชบำรุงดิน ● มีการปลูกพืชหมุนเวียน ● มีการวิเคราะห์ดินและปรับปรุงดินตามผลการวิเคราะห์	5 = มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินตามผลการวิเคราะห์ดิน 4 = มีการวิเคราะห์ความอุดมสมบูรณ์ของดิน 3 = มีการปลูกพืชบำรุงดิน/ปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 2 = เกษตรกรมีการผลิตและใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน 1 = มีการใช้ปุ๋ยเคมีในการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดินเพียงอย่างเดียว

ด้าน สิ่งแวดล้อม	ตัวชี้วัด	เกณฑ์การให้คะแนน
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร ● กฎระเบียบ ● กิจกรรมสร้างความตระหนัก ● ผลการวิเคราะห์คุณภาพน้ำ ● ระบบบำบัด ● แผนการรักษาและฟื้นฟู	5 = มีแผนการรักษาหรือฟื้นฟูคุณภาพแหล่งน้ำลำธาร 4 = มีระบบการบำบัดน้ำก่อนปล่อยสู่น้ำลำธาร 3 = มีการตรวจวิเคราะห์คุณภาพน้ำ (ทางกายภาพ เคมี ชีวภาพ) 2 = มีกิจกรรมสร้างความตระหนักให้เห็นถึงคุณค่าการอนุรักษ์แหล่งน้ำลำธาร 1 = มีกฎระเบียบของชุมชนในการรักษาแหล่งน้ำลำธาร
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน ● น้ำเสีย ● ขยะ ● วัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร	5 = มีการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากของเสียในชุมชนหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร 4 = มีระบบการจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชนอย่างถูกต้อง 3 = มีการดำเนินกิจกรรมหมู่บ้านสะอาด 2 = มีจุดรวบรวมและคัดแยกขยะในชุมชน 1 = มีการคัดแยกขยะในครัวเรือนหรือรวบรวมวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรไว้เป็นสัดส่วน

2. การศึกษาและทดสอบกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงแต่ละรูปแบบ ภูมิสังคม

2.1 การศึกษาและทดสอบกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหาร (Food Bank) และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

1) ชุมชนป่าเมี่ยง

บ้านปางบง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง ต. เทพเสด็จ อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่)

ทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น โดยรวบรวมพืชท้องถิ่นที่พบในชุมชนและนำพืชท้องถิ่นบางชนิดที่ชุมชนมีความต้องการ แต่ยังขาดอยู่เข้าไปทดสอบเพาะขยายพันธุ์ในพื้นที่ด้วย จำนวนพืชท้องถิ่นที่เพาะไว้ มีทั้งหมด 20 ชนิด ดังนี้

1) ผักหวานป่า 120 ต้น	2) เซียนท้อ 2 ต้น	3) มะรุม 100 ต้น	4) หวาย 200 ต้น
5) มะขามป้อม 80 ต้น	6) เพี้ยฟาน 270 ต้น	7) มะขามป้อมยักษ์ 120 ต้น	8) ตำว 1,000 ต้น
9) เพกา 13 ต้น	10) มะขม 30 ต้น	11) มะกรูด 143 ต้น	12) เล็บครุฑ 2 ต้น
13) พริกไทย 2 ต้น	14) โกสน 2 ต้น	15) ชะแอม 4 ต้น	16) มะแขว่น 1 ต้น
17) มะม่วงป่า 3 ต้น	18) มะเฒ่าสร้อย 3 ต้น	19) ผื่นต้น 4 ต้น	20) ผักแปม 130 กิ่งชำ

ภาพที่ 4-3 การทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นในชุมชนบ้านปางบง

2) ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก

2.1 บ้านดง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย ต. ห้วยห้อม อ. แม่ลำน้อย จ. แม่ฮ่องสอน)

สำรวจพืชอาหารและสมุนไพรบริเวณหัวไร่ปลายนาและป่าธรรมชาติรอบชุมชนบ้านดง ร่วมกับผู้รู้ในชุมชน (นายบุญส่ง ทิพย์มั่ง) (ภาพที่ 4-4) เพื่อนำพืชที่มีการใช้ประโยชน์มาทดสอบเพาะขยายพันธุ์เพิ่มจำนวน และจัดทำสื่อเรียนรู้ (โปสเตอร์) สำหรับเผยแพร่ความรู้กลับสู่ชุมชน โดยจากการสำรวจพบพืชทั้งหมด 58 ชนิด ดังตารางที่ 4-13

ภาพที่ 4-4 การสำรวจพืชท้องถิ่นในพื้นที่บ้านดง

ตารางที่ 4-13 ผลการสำรวจพืชอาหารและสมุนไพรบริเวณหัวไร่ปลายนาและป่าธรรมชาติรอบชุมชนบ้านดง

ลำดับ	ชื่อละว้า	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์
1.	กัตเซ	หนามไขกุ้ง	<i>Rubus ellipticus</i> Sm. Forma <i>ellipticus</i>	ROSACEAE	รากและลำต้นต้มน้ำกินแก้ปวดเมื่อย ผลสุกสีส้มกินได้
2.	เอ็ง	บอน	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	ARACEAE	ยอดอ่อนนำมาแกง
3.	คอ	รางจืดดอกม่วง	<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl.	ACANTHACEAE	ใบต้มน้ำดื่มขับสารพิษ
4.	พักปั	ควาตอง	<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	SAURURACEAE	ใบ กินกับลาบ
5.	ลักกลอย	อเมซอนใบกลม	<i>Echinodorus cardifolius</i> (L.) Griseb.	ALISMACEAE	ใบอ่อน กินสดกับน้ำพริก
6.	โตะกลอย	ชาเขียด	<i>Sagittaria sagittifolia</i> L.	ALISMACEAE	ใบ กินกับน้ำพริก
7.	โตะเลอิม	ปั้งขาว	<i>Clerodendrum glandulosum</i> Lindl.	LAMIACEAE	ยอดอ่อน ลวกกินกับน้ำพริก
8.	กัตซอง	มะเขือพวง	<i>Solanum torvum</i> Sw.	SOLANACEAE	ผล นำมาใช้ประกอบอาหาร
9.	ชะออด	ไขปลา	<i>Debregeasia velutina</i> Gaud.	URTICACEAE	เปลือกใช้เป็นส่วประกอบของสมุนไพรตัว
10.	โชมปอย	ส้มป่อย	<i>Acacia concinna</i> (Willd.) DC.	FABACEAE	ยอดอ่อนและใบอ่อนใช้แกงกับปลา ผักใช้ในพิธีกรรม (ทำน้ำมันรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในช่วงเทศกาลสงกรานต์)
11.	อายุ	ส้มผด	<i>Brucea javanica</i> (L.) Merr.	ANACARDIACEAE	ผลนำมาแปบปลา
12.	โดยฮย	เดือปล้องหิน	<i>Ficus semicordata</i> Buch.-Ham.ex Sm	MORACEAE	ผลสุก กินเป็นผลไม้
13.	เวียกของไมวก	บัวบก	<i>Centella asiatica</i> (L.) Urb.	APIACEAE	ใบใช้กินกับน้ำพริก และใช้ผสมแก้กระหายน้ำ แก้กอแห้ง
14.	ฮลียงพริ	ห้อมป่า	<i>Geniosporum coloratum</i> Ktze.	LABIATAE	ทั้งต้น ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรตัว
15.	ไมลฮ ชนั๊ก	หญ้าเอ็นยิด	<i>Plantago major</i> L.	PLANTAGINACEAE	รากต้มน้ำดื่มแก้ปวดเอ็นและกล้ามเนื้อ
16.	โคะอาโค	มะกายคัต	<i>Mallotus philippensis</i> (Lam.) Müll.Arg.	EUPHORBIACEAE	ผลและเปลือก นำมาต้มน้ำอาบแก้ผื่นคันและโรคผิวหนัง
17.	ซังเหล	สนุ่น	<i>Salix tetrasperma</i> Roxb.	SALICACEAE	เปลือก ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรตัว
18.	ฮละโคะ	ตองสาต	<i>Phrynium</i> sp.	MARANTACEAE	ใบ ใช้ห่อข้าวและใช้ในพิธีกรรมต่างๆ (ห่อเมี่ยง)

ลำดับ	ชื่อละว้า	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์
19.	อาลาวา	หว่า	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Skeels	MYRTACEAE	ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้
20.	บูบือ	ย่านลิเภา	<i>Lygodium flexuosum</i> (L.) Sw.	SCHIZAEACEAE	ใบสดนำมาทำอาหารหรือกินกับน้ำพริก
21.	อาซุงอ	เอ็นอ้า	<i>Desmoscelis villosa</i> (Aubl.) Naudin	MELASTOMACEAE	ผลกินได้
22.	จุด	เมี่ยงผี	<i>Pyrenaria garrettiana</i> Craib	THEACEAE	ผลกินได้
23.	ละ	ทางไหล	<i>Derris elliptica</i> (Wall.) Benth.	FABACEAE	ลำต้นใช้เปื้อปลา
24.	ยุป	คำหุด	<i>Engelhardtia spicata</i> Blume var. <i>spicata</i>	JUGLANDACEAE	เปลือก เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรอบตัว
25.	บุงแ	มะขามแป	<i>Archidendron clypearia</i> (Jack) I.C. Nielsen	LEGUMINOSAE - MIMOSOIDAE	เปลือกต้มกินแก้ปวดเมื่อย ยอดอ่อนใช้ห้ามเลือด
26.	โพกนะ	ส้านใบเล็ก	<i>Dillenia ovata</i> Wall.ex Hook.f.&Thomson	DILLENIACEAE	เปลือก นำมาทุบแล้วทาแผลเป็นที่เรื้อรัง
27.	โคละซอ	นางพญาเสือโคร่ง	<i>Cerasus cerasoides</i> (Buch.-Ham. ex D. Don) S.Y. Sokolov	ROSACEAE	เปลือก ต้มกินแก้ปวดเมื่อย
28.	โตะอาจอง	กาสะลองคำ	<i>Rademacheria ignea</i> (Kurz) Steenis	BIGNONIACEAE	เปลือก เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรอบตัว
29.	ฮละอาซอ	สะเลียมตง	<i>Melicope pteleifolia</i> (Champ. ex Benth.) T.G. Hartley	RUTACEAE	ยอดอ่อน กินกับลาบ
30.	เม็งแ	หวดหมอน	<i>Clausena excavata</i> Burm. f.	RUTACEAE	ใบ นำมาใส่ที่ปักไข่หรือไล่ไก่ช่วยไล่ไรไก่อได้
31.	ฮละบั้งบลอย	สะพานกิน	<i>Sambucus javanica</i> Blume	ADOXACEAE	ใบนำมาลนไฟแล้วประคบแก้ไข้ใน ราก ต้มกินแก้ไข้ใน
32.	ฮละฮองปลอง				ราก ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรอบตัว
33.	โคแพ	ข้าป่า	<i>Alpinia zerumbet</i> (Pers.) Burt. & R. M. Sm.	ZINGIBERACEAE	รากและหัว ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรอบตัว
34.	กัตซาง	จิกัก	<i>Amomum</i> sp.	ZINGIBERACEAE	หน่อ นำมาแกงหรือต้มน้ำพริก
35.	อาบุก	ว่านสากเหล็ก	<i>Molineria latifolia</i> (Dryand. ex W.T.Aiton) Herb. ex Kurz	HYPOXIDACEAE	หัว ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรอบตัว
36.	อายัวอาพลอย	กะดังใบ	<i>Leea indica</i> Merr.	LEEACEAE	ใบ นำมาต้มกับสะพานกินกินแก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ
37.	โตะอาตวด	ห้อมช้าง	<i>Phlogacanthus curviflorus</i> Nees	ACANTHACEAE	ใบ นำมาทุบใช้เปื้อยาเปื้อปลา
38.	เม	มะเดื่อ	<i>Ficus hispida</i> L.f	MORACEAE	ผล กินเป็นผลไม้
39.	มีเือง	อบเชย	<i>Cinnamomum bejolghota</i> (Buch.-Ham.) Sweet	LAURACEAE	เปลือก ใช้เป็นเครื่องเทศปรุงรสอาหาร
40.	โบฮ	ต้างหลวง	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb. Ex Lindl.) Vis.	ARALIACEAE	ดอกอ่อน ใช้ประกอบอาหารหรือต้มจิ้ม น้ำพริก
41.	ดักระเวีย	เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	BIGNONIACEAE	เปลือก ต้มกินแก้ปวดท้อง
42.	โตะกลอย	ผักขี้ล้อม	<i>Oenanthe stolonifera</i> Wall.	UMBELLIFERAE	ใบ กินสดกับน้ำพริก
43.	เป็ง				ทั้งต้น ใช้เป็นส่วนประกอบของสมุนไพรอบตัว
44.	บรวจ	พริกไทยป่า	<i>Piper nigrum</i> L.	PIPERACEAE	ใช้เป็นต้นพันธุ์ เพื่อเปลี่ยนยอดพันธุ์ดี
45.	โตะเวือะ	เฮาะที	<i>Asplenium unilaterale</i> Lam.	ASPLENIACEAE	ใบ นำมาตากแห้งแล้วบด ใช้ปรุงอาหารให้มีรสชาติกลมกล่อม
46.	ชาปุยแ	ชาโยเต้	<i>Sechium edule</i> (Jacq.) Swartz	CUCURBITACEAE	ผลและยอดอ่อน นำมาประกอบอาหารได้
47.	ฮละปูลิง	ชะพลู	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	PIPERACEAE	ใบและยอดอ่อน นำมาประกอบอาหารได้
48.	พริโซ	พริก	<i>Capsicum annuum</i> L.	SOLANACEAE	ผล นำมาใช้ปรุงอาหารเพื่อเพิ่มรสชาติอาหารให้เผ็ดร้อน
49.	โชมซา	หญ้านาคอ่อน	<i>Crassocephalum crepidioides</i> (Benth.) S.Moore	ASTERACEAE	ยอดอ่อน ลวกเป็นผักจิ้ม น้ำพริก
50.	โตะ เพรกคราก	ผักเผ็ด	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K.Jansen	ASTERACEAE	ยอดอ่อนและดอก นำมาทำอาหาร

ลำดับ	ชื่อละว้า	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์
					รับประทานได้
51.	แพ	ชำคม	<i>Alpinia malaccensis</i> (Burm.) Roscoe	ZINGIBERACEAE	เหง้า ใช้เป็นสมุนไพรอบตัว
52.	โสมมอก				ทั้งต้นต้มน้ำกินแก้หวัดแก้ไอ
53.	ครองระบัด				ยอดอ่อนลวกกินกับน้ำพริก
54.	โบริย				หัวในดินนำมาต้มน้ำกินรักษาโรคเบาหวาน แก่นลำต้นกินสดกับน้ำพริก
55.	อินโตน				รากต้มน้ำกินแก้ปวดเมื่อย
56.	กาเอียง				เปลือกต้นใช้กินกับหมาก
57.	พักวัน				ยอดอ่อน นำมาแกงกับปลาแห้ง
58.	รังโย				ต้น ต้มน้ำอาบขับไล่ผี

ภาพที่ 4-5 โปสเตอร์การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านดง

การทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านดง บริเวณศูนย์เรียนรู้โครงการหลวง ได้นำตัวอย่างพืชที่มีการใช้ประโยชน์ในชุมชนมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์ รวมทั้งนำพืชท้องถิ่นจากพื้นที่อื่นมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์ด้วย รวมจำนวนพืชทั้งหมดที่ได้เพาะไว้มี 42 ชนิด ดังนี้

1) พลู 120 ต้น	2) ย่อม 20 ต้น	3) ปุเลียดำ 15 ต้น	4) เล็บครุฑ 30 ต้น
5) ตะไคร้ต้น 10 ต้น	6) ชะกุกุย 10 ต้น	7) ส้มโอป่า 2 ต้น	8) ขมิ้นขาว 40 ต้น
9) ว่านหางจระเข้ 5 ต้น	10) หญ้าถอดปล้อง 1 กอ	11) มะม่วงป่า 50 ต้น	12) เหลืองอินเดีย 130 ต้น
13) ชะอมกิ่งตอน 16 ต้น	14) ฝรั่ง 73 ต้น	15) ขมิ้น 55 ต้น	16) ผักไผ่ 2 กอ
17) หอมด่วน 2 กอ	18) มะเนียงน้ำ 27 ต้น	19) สะเลียมดง 8 ต้น	20) ดังหลวง 100 ต้น
21) พริกไทย 27 ต้น	22) มะกรูด 50 ต้น	23) มะนาวแป้น 100 ต้น	24) มะขามป้อม 100 ต้น
25) มะขามป้อมยักษ์ 13 ต้น	26) ตะขบยักษ์ 13 ต้น	27) ตำว 120 ต้น	28) หนอนตายหยาก 58 ต้น
29) หางไหลแดง 28 ต้น	30) ผักไผ่น้ำ 8 ต้น	31) ตะไคร้ 20 ต้น	32) เนียง 120 ต้น

33) อินทอน 1 กอ	34) หล้าเอ็นยัด 10 ต้น	35) พญาอ 10 ต้น	36) มะรุม 70 ต้น
37) เชียงดา 10 ต้น	38) เนียมหอม 6 ต้น	39) เส้นชะ 7 ต้น	40) สมอจีน 27 ต้น
41) ขิงป่า 1 กอ	42) ผักอีหลิน (กำลังเพาะเมล็ด)		

ภาพที่ 4-6 ตัวอย่างพืชท้องถิ่นที่ได้ทดสอบเพาะขยายพันธุ์ไว้ ณ ศูนย์เรียนรู้โครงการหลวงแม่ลำน้อย

2.2 บ้านแม่ขันลเหนือ (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง อ. หางดง จ. เชียงใหม่)

รวบรวมและทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นไว้ที่บ้านลุงฤกษ์พงษ์ อารี โดยมีทั้งหมด 33 ชนิด ดังนี้

1) ชุมเห็ดเทศ 8 ต้น	2) กระชายดำ 20 ต้น	3) ลิ้นลาว 250 ต้น	4) มะรุม 100 ต้น
5) หล้าเอ็นยัด 50 ต้น	6) ฟ้าทลายโจร 50 ต้น	7) ฝาง 150 ต้น	8) พญาอ 10 ต้น
9) ว่านหางจระเข้ 20 ต้น	10) สะเลียมหวาน 5 ต้น	11) ว่านน้ำ 200 ต้น	12) ว่านหัวสับ 20 ต้น
13) ขางปอยน้อย 10 ต้น	14) ขางปอยหลวง 20 ต้น	15) ผักไผ่น้ำ 150 ต้น	16) เปล้าทองแตก 7 ต้น
17) อบเชย 1 ต้น	18) สมอจีน 50 ต้น	19) เชียงดา 20 ต้น	20) ค้างคาวดำ 10 ต้น
21) เจตมูลเพลิงขาว 20 ต้น	22) ยี่หระ 66 ต้น	23) คาวตอง 20 ต้น	24) ฝี่เสื่อ 30 ต้น
25) ย่านาง 30 ต้น	26) ป่านเถื่อน 2 ตัว	27) กุลดำ 4 ต้น	28) ผักหวานบ้าน 32 ต้น

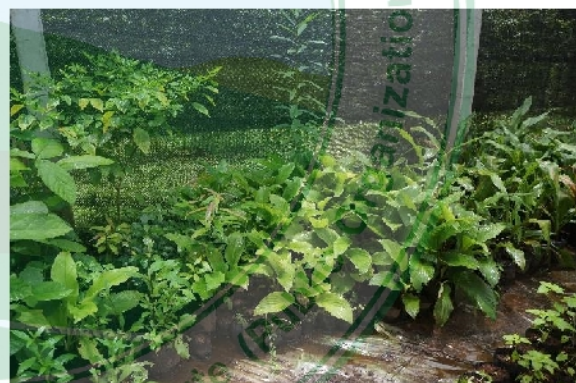
29) ตีวัว 1 ต้น

30) เนียมหอม 10 ต้น

31) ผักแปม 2 ต้น

32) ตีปลี 20 ต้น

33) หนุมานประสานกาย 5 ต้น

ภาพที่ 4-7 ตัวอย่างพืชท้องถิ่นที่ได้ทดสอบเพาะขยายพันธุ์ไว้ ณ ศูนย์เรียนรู้โครงการหลวงทุ่งเริง

3) ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

บ้านห้วยขมิ้น (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่)

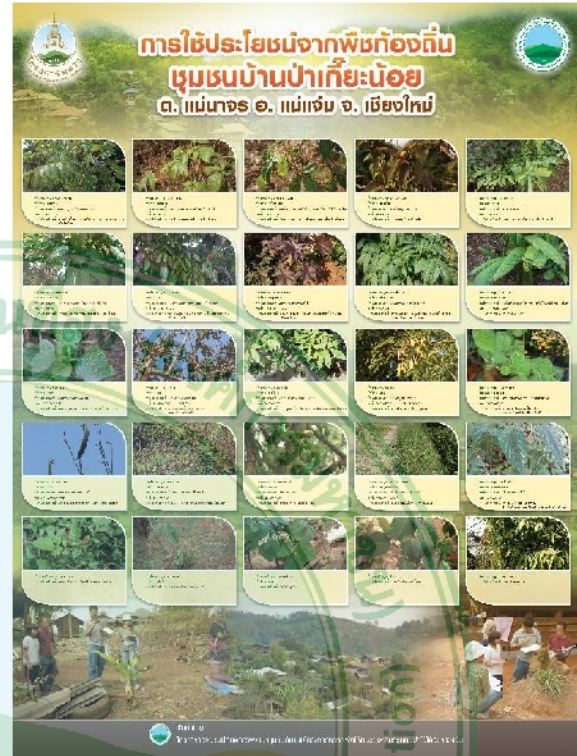
เดินสำรวจพืชอาหารและสมุนไพรที่ปลูกไว้บริเวณรอบบ้านภายในชุมชนร่วมกับผู้รู้ในชุมชน พบว่ามีทั้งหมด 55 ชนิด พืชที่สำรวจพบเหล่านี้ชุมชนมีการนำมาใช้ประโยชน์โดยนำมาประกอบอาหารและรักษาอาการของโรคบางชนิดในเบื้องต้น โดยได้เก็บตัวอย่างพืชบางชนิดมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์เพื่อฟื้นฟูให้มีจำนวนมากยิ่งขึ้น รวมทั้งได้จัดทำสื่อเรียนรู้ (โปสเตอร์) เพื่อแสดงองค์ความรู้การใช้ประโยชน์ของพืชแต่ละชนิด

ตารางที่ 4-14 ผลการสำรวจพืชอาหารและสมุนไพรภายในชุมชนบ้านห้วยขมิ้น

ลำดับ	ชื่อพวเกอญอ	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์
1.	พ้อ อุ เอาะ	ว่านหางจระเข้	<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f.	XANTHORRHOACEAE	รุ้นจากใบสดช่วยรักษาแผลไฟไหม้ น้ำร้อนลวก
2.	เพาะ ตะ มือ ชะ	กระบองเพชร	<i>Cereus hexagonus</i> (L.) Mill	CACTACEAE	ปลูกไว้กินผี/สิ่งชั่วร้าย (ความเชื่อ)
3.	เกอ ครี โบ	ตูน	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	ARACEAE	ก้านใบอ่อนนำมารับประทานได้ โดยทำให้สุกก่อน
4.	เส่ ชู แม	เสลดพังพอนตัวผู้	<i>Barleria lupulina</i> Lindl.	ACANTHACEAE	ใบสด ตำพอกบริเวณที่ถูกแมลงกัดต่อย เช่น แมงป่อง ตะขาบ
5.	เสอะ เอ เซ	ข่า	<i>Alpinia galanga</i> (L.) Willd.	ZINGIBERACEAE	เหง้า ใช้ประกอบอาหารช่วยดับกลิ่นคาวของเนื้อสัตว์
6.	เส่อ แกะ ลา	คว่ำตายหงาย เป็น	<i>Bryophyllum pinnatum</i> (Lam.) Oken	CRASSULACEAE	น้ำยาง นำมาทาแผลไฟไหม้
7.	เกรอะ ซี แด	ว่านทองใบม่วง	<i>Gynura bicolor</i> (Roxb.) ex Willd. DC.	ASTERACEAE	ใบ นำมาต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงกำลัง
8.	เตอะ นือ มู ซอ	เนียมตง	<i>Pogostemon auricularis</i> (L.) Hassk.	LAMIACEAE	ใบ นำมาต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงกำลัง
9.	เพาะ กี	จิงจูฉ่าย	<i>Artemisia lactiflora</i> Wall	MYRSINACEAE	ใบ นำมาต้มกับไก่กินเป็นยาบำรุงกำลัง
10.	เฮาะ เตอ เต้าะ	ผักคราดหัวแหวน	<i>Acmella oleracea</i> (L.) R.K.Jansen	ASTERACEAE	ราก อมแก้ปวดฟัน ใบ ยอดอ่อนและดอกนำมารับประทานได้
11.	เพอะ จี	ผักไผ่	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	POLYGONACEAE	ใบ นำมาประกอบอาหารเช่น ลาบ ส้า ช่วยดับกลิ่นคาวเนื้อสัตว์ได้
12.	เพอะ ซี มือ	สะระแหน่	<i>Metha cordifolia</i> Opiz.	LAMIACEAE	ใบ นำมาประกอบอาหารเช่น ลาบ ส้า ช่วยดับกลิ่นคาวเนื้อสัตว์ได้
13.	เมอะ ชะ	พริก	<i>Capsicum annum</i> L.	SOLANACEAE	ผล นำมาใช้ปรุงอาหารเพื่อเพิ่มรสชาติอาหารให้เผ็ดร้อน
14.	เตอ บู้	หนาดตอย	<i>Lagdera pterodonta</i> (DC.) Sch.Bip. ex Oliv.	ASTERACEAE	เอาใส่ง่ายฉางข้าวใหม่
15.	เส่ ก่อ คา	มะแว้งต้น	<i>Solanum indicum</i> L.	SOLANACEAE	ผลอ่อนใช้รับประทานเป็นผักสดได้ โดยอาจนำไปลวกหรือเผาจิ้มกับน้ำพริก หรือใช้ประกอบอาหาร ทำแกง หรือใช้ประกอบอาหารเพื่อเพิ่มรสขม
16.	คี่	บอน	<i>Colocasia esculenta</i> (L.) Schott	ARACEAE	ใบนำมาให้ต้มหมูกิน หรือจะใช้ก้านใบนำมาสับผสมเป็นอาหารหมู
17.	ด้า เนอ ซี เตาะ	ควดอง	<i>Houttuynia cordata</i> Thunb.	SAURURACEAE	ใบ นำมารับประทานสดเป็นผักกับลาบ
18.	เส่ เกรอะ	หอมชู	<i>Allium chinense</i> G.Don.	AMARYLLIDACEAE	ใบ รับประทานสดกับน้ำพริก หรือนำไปแกง
19.	ฮือ โป กอ ลา	ผักชีฝรั่ง	<i>Eryngium foetidum</i> L.	APIACEAE	ใบ รับประทานสดหรือนำไปแกงช่วยดับกลิ่นคาวเนื้อสัตว์
20.	เกอ ซอ แซ	โคริน้า	<i>Homonoia riparia</i> Lour	EUPHORBIACEAE	เปลือก นำมาเคี้ยวแก้ปวดฟัน
21.	เกอ ที	อ้อย	<i>Saccharum officinarum</i> L.	POACEAE	ลำต้น ต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง เปลือก ลำต้นใช้ตำรักษาแผลเน่าเปื่อย
22.	เส่ กอ ฮอ	มะเขือขื่น	<i>Solanum aculeatissimum</i> Jacq.	SOLANACEAE	แก้ปวดฟัน ผลสุกลนไฟให้อุ่นแล้วประคบแผลตะปูตำ แก้อักเสบ/บาดทะยัก
23.	เพาะ พา ทอ	พลับพลึง	<i>Crinum asiaticum</i> L.	AMARYLLIDACEAE	ใบ ประคบแก้ปวดกล้ามเนื้อ
24.	เส่ คา มือ	จะค่าน	<i>Piper interruptum</i> Opiz	PIPERACEAE	เถา นำมาตำกับมะขามแล้วผสมน้ำอ้อย ต้มแก้ไอ เนื้อไม้ ขอยใส่ลาบหรือแกงช่วยเพิ่มกลิ่นหอมและรสเผ็ด
25.	คอ คอ เต้าะ	บั้งขาว	<i>Clerodendrum glandulosum</i> Lindl.	LAMIACEAE	ยอดอ่อน ดอกอ่อน นำไปลวก รับประทานจิ้มน้ำพริก ราก ต้มน้ำดื่ม

ลำดับ	ชื่อพวเภณู	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์
					แก้อาการปวดท้องปัสสาวะไม่ออก ผลสุก ต้มรวมกับฝ้าย ใช้อย้อมผ้า ให้สี เขียวเข้ม
26.	เกือะ ชี คี	บอระเพ็ด	<i>Tinospora crispa</i> (L.) Hook. f. & Thomson	MENISPERMACEAE	น้ำยางจากเถาทาแก้แมลงกัดต่อย (หมัด/เห็บ)
27.	เกอ ชอ นา ปอ	กระแตไต่ไม้	<i>Drynaria quercifolia</i> (L.) J. Sm.	POLYPODIACEAE	ใบ ลนไฟทาแก้กลากเกลื้อน
28.	โด้ะ ปะ ละ	พลูช้าง	<i>Scindapsus officinalis</i> (Roxb.) Schott	ARACEAE	ผล ใช้เป็นยาขับพยาธิ
29.	มะ เกาะ เปาะ กอ ลา	ชมพู่น้ำดอกไม้	<i>Syzygium jambos</i> (L.) Alston	MYRTACEAE	เปลือก ต้มน้ำดื่มแก้ท้องร่วงได้ดี ผล รับประทานสดได้
30.	ชอ โพ กุย	สาบเสือ	<i>Chromolaena odorata</i> (L.) R.M.King & H.Rob	ASTERACEAE	ใบ ขี้ห้ามเลือด ราก ต้มน้ำดื่มแก้ ปวดเมื่อยตามร่างกาย
31.	มะ แคะ ชะ	มะแขว่น	<i>Zanthoxylum limonella</i> Alston	RUTACEAE	ผลแห้ง เป็นเครื่องเทศใช้ประกอบ อาหาร เช่น ลาบ ส้า ต้มยาขับ
32.	เส ตะ ชู แม	ผักแปม	<i>Eleutherococcus trifolius</i> (L.) S.Y.Hu	ARALIACEAE	ใบ รับประทานสดกับน้ำพริกหรือ ลาบ
33.	ตะ คะ หล่า	เพี้ยกระทิง	<i>Melicope pteleifolia</i> (Champ. ex Benth.) T.G. Hartley	RUTACEAE	ใบและยอดอ่อน รับประทานสดกับ น้ำพริกหรือลาบ
34.	เก่อ เส่อ โม่ะ	ฝรั่งขึ้นก	<i>Psidium guajava</i> Linn.	MYRTACEAE	ยอดอ่อน กินแก้ท้องเสีย
35.	เกรอะ แซ	เตาร้าง	<i>Caryota mitis</i> Lour.	ARECACEAE	ยอดอ่อน นำมาต้มหรือแกง รับประทานได้
36.	กิ ลอ ชะ	ตำลึงหลวง	<i>Trevesia palmata</i> (Roxb ex Lindl.) Vis.	ARALIACEAE	ช่อดอกและยอดอ่อน นำมาลวกกิน กับน้ำพริก
37.	เส เน ชะ	เนียง	<i>Archidendron jiringa</i> (Jack) I.C.Nielsen	LEGUMINOCEAE	ยอดและฝักอ่อน รับประทานเป็นผัก สดหรือลวกกินกับน้ำพริก
38.	เก่อ ที วอ	ละหุ่งแดง	<i>Jatropha gossypifolia</i> L.	EUPHORBIACEAE	ก้านใบ นำมาเป่าลมใส่หู แก้อาการหู อื้อ หน้ำมิดหรือเมาศีรษะ
39.	เกอ สี ก่า จี	สะพานกัน	<i>Sambucus javanica</i> Blume	ADOXACEAE	ยอดและใบสด นำมาตำพอกบริเวณ ที่มีอาการเคล็ดขัดยอก ฟกช้ำบวม
40.	โต นา อี	วานสากเหล็ก	<i>Molineria latifolia</i> (Dryand. ex W.T.Aiton) Herb. ex Kurz	HYPOXIDACEAE	ใบใช้ทำเป็นเชือก
41.	ปู ลี ดอ	ชะพลู	<i>Piper sarmentosum</i> Roxb.	PIPERACEAE	ใบ รับประทานสดกับน้ำพริกหรือ นำไปทำอาหาร
42.	เก่อ มา	ชื้อ	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	LAMIACEAE หรือ LABIATAE	เปลือกต้มน้ำดื่มแก้ปวดแหว ดอก นำมาตำน้ำพริก
43.	เกล ยื่อ	หางไหล	<i>Derris elliptica</i> (Wall.) Benth.	FABACEAE	รากทุบแช่น้ำ 1 คืน ใช้อาบแก้ผื่นคัน ฆ่าแมลง เบื่อปลา
44.	ควอ	ฝาง	<i>Caesalpinia sappan</i> L.	FABACEAE หรือ LEGUMINOSAE	แก่นฝาง ต้มน้ำดื่มบำรุงกำลัง
45.	โก หว่า สะ	หนามไข่กุ้ง	<i>Rubus ellipticus</i> Sm. Forma ellipticus	ROSACEAE	ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้ ราก ต้ม ดื่มแก้ท้องเสีย แก้หวัด
46.	ด็อก กะ	เพกา	<i>Oroxylum indicum</i> (L.) Kurz	BIGNONIACEAE	ผล นำมาย่างไฟรับประทานกับ น้ำพริกหรือลาบ
47.	พอ เปาะ	หวดหม่อน	<i>Clausena excavata</i> Burm. f.	RUTACEAE	ใบ นำมาใส่ที่ปักไข่หรือเล่าไก่ช่วยไล่ ไรไก่ได้
48.	เตอ กือ สา	มะเดื่อ	<i>Ficus hispida</i> L.f	MORACEAE	ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้
49.	กือ ส่อ ปอ ดอ	หญาลอดปล้อง	<i>Equisetum debile</i> Roxb.	EQUISETACEAE	ต้นสด ต้มน้ำดื่มขับนิ่ว ขับปัสสาวะ
50.	ลี โม ปอ	ดาตตะกัวป่า	<i>Cissus javana</i> DC	VITACEAE	ใบ ต้มน้ำอาบแก้เบาหวาน ใบ ตำ เป็นยาพอกแก้โรคผิวหนัง ผดผื่นคัน เป็นแผล
51.	หน่อ กอ ลา				ใบและต้น นำมาต้มใช้รักษาลมพิษ ถอนพิษ

ลำดับ	ชื่อปวเกอญอ	ชื่อไทย	ชื่อวิทยาศาสตร์	วงศ์	การใช้ประโยชน์
52.	พอ แควะ	ผักชี			ใบ นำมาต้มไก่กินบำรุงกำลัง
53.	ชะ เหล่ เคาะ	ป่าน			ใบ ให้หมูกิน
54.	ชี ม่อ หลุ				ราก ต้มน้ำดื่มแก้ไข้ใน
55.	ปอ ปอ เคาะ				ยอด นำมาต้มกิน

ภาพที่ 4-8 โปสเตอร์การใช้ประโยชน์จากพืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านป่าเกี๊ยะน้อย

การรวบรวมและทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านห้วยขมิ้น เพื่อฟื้นฟูพืชท้องถิ่นให้มีจำนวนมากขึ้น โดยได้เก็บตัวอย่างพืชท้องถิ่นที่สำรวจพบในชุมชนมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์ รวมทั้งนำพืชท้องถิ่นจากพื้นที่อื่นไปทดสอบเพาะขยายพันธุ์ในพื้นที่ด้วย ซึ่งได้ทำโรงเรือนเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นไว้ที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ เนื่องจากในชุมชนมีพื้นที่จำกัดไม่สามารถจัดทำแปลงหรือโรงเรือนได้อีกทั้งยังขาดคนดูแล จำนวนพืชท้องถิ่นที่รวบรวมไว้ทั้งหมด 50 ชนิด ดังนี้

1) ตีนฮ้างคอง 2 ต้น	2) เนียมดง 9 ต้น	3) จิงจูฉ่าย 8 กระถาง	4) ว่านทองใบม่วง 8 ต้น
5) มะแตก 4 ต้น	6) มะขม 3 ต้น	7) หวายหลวง 3 ต้น	8) ชุมเห็ดเทศ 5 ต้น
9) ปอเกียน 1 ต้น	10) พญายอ 15 ต้น	11) ผักไผ่น้ำ 6 ต้น	12) ลิงลาว 3 ต้น
13) รางจืด 5 ต้น	14) ว่านหางจระเข้ 2 ต้น	15) ผักแปม 5 ต้น	16) ชะพลู 2 กระถาง
17) สาคุ 2 ต้น	18) ว่านน้ำ 3 ต้น	19) ดอกหอม 1 ต้น	20) สะพานกัน 5 ต้น
21) ทางไหล 1 ต้น	22) มินท์ 1 กระถาง	23) ผักแพรวแดง 3 ต้น	24) ทองพันชั่ง 10 ต้น
25) ผางเสน 5 ต้น	26) ผีเสื้อน้อย 5 ต้น	27) บัวหิมะ 10 ต้น	28) เหงือกปลาหมอ 2 ต้น
29) หญ้าหนวดแมว 2 ต้น	30) เปล้าเลือด 1 ต้น	31) หอมแบ่ง 2 กอ	32) หอมชู 3 กอ
33) มะรุม 10 ต้น	34) ผักหวานป่า 10 ต้น	35) ผักไผ่ 1 กระบะ	36) ผักชีฝรั่ง 1 กระบะ
37) คาวตอง 1 กระบะ	38) หอมด่วน 1 กระบะ	39) สะตอ 60 ต้น	40) ตีนตะขาบ 4 ต้น
41) ตีปลากั้ง 5 ต้น	42) เนียมหอม 2 ต้น	43) เคาะ 2 ต้น	44) เสลดพังพอนตัวผู้ 2 ต้น
45) ว่านหัวสับ 2 ต้น	46) ขางปอยหลวง 3 ต้น	47) ขางปอยน้อย 2 ต้น	48) ตีปลี 10 ต้น
49) ม้าสามตอน 1 ต้น	50) หญ้าหวาน 1 กระถาง		

ภาพที่ 4-9 การทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่น ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ

การทดสอบเพาะขยายพันธุ์พืชท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่เหล่านี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพันธุ์พืชท้องถิ่นที่พบในชุมชนและใช้เป็นต้นแม่พันธุ์สำหรับการเพาะขยายพันธุ์เพิ่มจำนวน และนำไปแจกจ่ายให้กับชุมชนเพื่อใช้ปลูกในระดับครัวเรือนต่อไป เนื่องจากเป็นพืชอาหารและสมุนไพรที่ชุมชนสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ซึ่งจะช่วยลดค่าใช้จ่ายในการซื้ออาหารจากภายนอกได้ รวมทั้งใช้ในการจัดกิจกรรมด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เช่น การปลูกป่า เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้แลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนด้วย

กิจกรรมอื่นๆ ด้านการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นและทรัพยากรธรรมชาติ

1. จัดกิจกรรม เรื่อง การอนุรักษ์ปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหาร ในวันที่ 10 สิงหาคม พ.ศ. 2559 ณ บ้านดง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย อ. แม่ลำน้อย จ. แม่ฮ่องสอน (ภาพที่ 4-10) เพื่อให้ชุมชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับพืชท้องถิ่นในชุมชน และเพื่อเป็นการรวบรวมความหลากหลายของพืชท้องถิ่นในชุมชนรวมทั้งพันธุ์พืชให้มีจำนวนมากขึ้นในพื้นที่ด้วย มีผู้เข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมด 66 คน ประกอบด้วย ชาวบ้านบ้านดง นักเรียนและครูจากโรงเรียนศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชบ้านดง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง สำหรับพื้นที่ที่ใช้จัดกิจกรรมนั้นเป็นพื้นที่ป่าใช้สอยของชุมชนซึ่งอยู่บริเวณด้านหลังของสำนักสงฆ์บ้านดง พื้นที่มีขนาดประมาณ 3 ไร่ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,069 เมตร และมีสภาพป่าเป็นป่าดิบเขาต่ำที่มีไม้เรือนยอดหลักสูง 15-20 เมตร ลักษณะภายในป่าค่อนข้างโปร่งและไม่ค่อยมีพืชพื้นล่าง ดังนั้น จึงได้นำพืชพื้นล่างและไม้พุ่มรวมทั้งไม้ยืนต้นที่สามารถให้ผลผลิตเพื่อเป็นอาหารและยาไปปลูกแซมในพื้นที่ดังกล่าว โดยพืชที่นำไปปลูกมีทั้งหมด 36 ชนิด แบ่งเป็น 1) พืชท้องถิ่นที่ทางโครงการวิจัยฯ ได้เพาะขยายพันธุ์ไว้ในพื้นที่หรือนำมาจากพื้นที่อื่น 27 ชนิด 2) พืชจากศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย 4 ชนิด และ 3) พืชจากหน่วยจัดการต้นน้ำแม่ลำน้อย 5 ชนิด รวมทั้งหมด 2,434 ต้น 1 กอ 1,500 กล้า ดังนี้

ชื่อพืช	จำนวน	ชื่อพืช	จำนวน
1. ดีปลี	20 ต้น	19. มะขามป้อม	6 ต้น
2. พริกไทย	16 ต้น	20. ต่างหลวง	6 ต้น
3. ลิ้นลาว	20 ต้น	21. มะกรูด	7 ต้น
4. กระชายดำ	20 ต้น	22. ชะอม	5 ต้น
5. ไพล	20 ต้น	23. มะนาว	4 ต้น
6. ขมิ้นขาว	10 ต้น	24. ตะไคร้บ้าน	20 ต้น
7. ปูเลียดำ	5 ต้น	25. ตะไคร้หอม	8 ต้น
8. พลู	13 ต้น	26. ข้า	1 กอ
9. เชียงดา	9 ต้น	27. มะม่วงป่า	17 ต้น
10. ดาวอินคา	5 ต้น	28. จันทน์ทองเทศ	200 ต้น
11. ไผ่รวก	50 ต้น	29. เมเปิ้ลหอม	50 ต้น
12. ฝาง	5 ต้น	30. กาแฟ	50 ต้น
13. ตำว	5 ต้น	31. หล้าแฝก	1,500 กล้า
14. เล็บครุฑ	4 ต้น	32. ขนุน	500 ต้น
15. เพี้ยฟาน	1 ต้น	33. ไผ่รวก	50 ต้น
16. ขาไก่ดำ	1 ต้น	34. มะขามเปรี้ยว	500 ต้น
17. ตะขบยักษ์	3 ต้น	35. ขี้เหล็กบ้าน	500 ต้น
18. มะขามป้อมยักษ์	3 ต้น	36. พะยูง	300 ต้น

เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อยได้สาธิตวิธีการปลูกพืชท้องถิ่นที่ถูกต้องให้กับผู้เข้าร่วมกิจกรรม รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับพืชที่ปลูกและการนำไปใช้ประโยชน์ เช่น วิธีการปลูกต้นพลู พริกไทย หรือไม้เลื้อย (Climber) โดยให้ปลูกแนบชิดกับไม้ยืนต้นที่มีขนาดลำต้นค่อนข้างใหญ่ เพื่อให้พืชเหล่านั้นสามารถเกาะหรือพันต้นไม้เพื่อการทรงตัวสำหรับการเจริญเติบโต และการปลูกไม้ล้มลุก (Herb) จำพวกขมิ้นขาว ไพล กระชายดำ และลิ้นลาว โดยให้ปลูกบริเวณพื้นที่ที่มีร่มเงาของต้นไม้ใหญ่หรือพื้นที่ที่มีแสงแดดรำไรซึ่งจะช่วยทำให้พืชเหล่านี้เจริญเติบโตได้ดี สำหรับไม้ยืนต้น (Tree) ให้ปลูกบริเวณที่โล่งแจ้ง

จากการจัดกิจกรรมพบว่า ชุมชนบ้านดงใต้ให้ความสนใจและตระหนักถึงการฟื้นฟูพืชท้องถิ่นในชุมชนมากขึ้น รวมทั้งพืชท้องถิ่นบางชนิดที่นำจากพื้นที่อื่นเข้าไปทดสอบปลูกด้วย เช่น ลิ้นลาว กระชายดำ และเชียงดา เป็นต้น เนื่องจากได้ทราบสรรพคุณและการนำไปใช้ประโยชน์มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 4-10 การปลูกฟื้นฟูพืชท้องถิ่นของชุมชนบ้านดง

2. จัดกิจกรรม เรื่อง การรณรงค์ปลุกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูป่าและสิ่งแวดล้อม วันที่ 12 สิงหาคม 2559 ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยวและศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง อ. หางดง จ. เชียงใหม่ มีผู้เข้าร่วม 206 คน ประกอบไปด้วยชุมชนบ้านใหม่สันคยอมและบ้านแม่ขนิลเหนือ เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงห้วยเสี้ยวและทุ่งเริง และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง โดยใช้พื้นที่ในการจัดกิจกรรม 2 พื้นที่ ดังนี้

1) แปลงรวบรวมพืชสมุนไพรบ้านใหม่สันคยอม

โดยได้นำพืชท้องถิ่นและไม้ยืนต้นจำนวน 12 ชนิด 500 ต้น มาปลูกเสริมในพื้นที่ดังกล่าวเพื่อเพิ่มจำนวนชนิดของพืชในแปลงให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และเพื่อใช้เป็นต้นแม่พันธุ์สำหรับการขยายพันธุ์เพิ่มจำนวนในชุมชนต่อไป พืชที่นำมาปลูกมีดังนี้ 1) มะขามป้อมยักษ์ 6 ต้น 2) ตะขบยักษ์ 2 ต้น 3) มะขามป้อม 100 ต้น 4) ลิงลาว 20 ต้น 5) กระชายดำ 10 ต้น 6) ท้าวยายม่อม 6 ต้น 7) มะรุ้ม 10 ต้น 8) ว่านหางจระเข้ 6 ต้น 9) ว่านน้ำ 10 ต้น 10) มะม่วงป่า 100 ต้น 11) พะยูง 30 ต้น และ 12) มะขามเปรี้ยว 100 ต้น นอกจากนี้ได้นำเมล็ดมะกลิ้งจำนวน 40 เมล็ด มาทดสอบเพาะในถุงเพาะเพื่อนำไปปลูกร่วมกับต้นไม้ใหญ่ในพื้นที่ต่อไป (ภาพที่ 4-11)

ภาพที่ 4-11 การปลุกต้นไม้และพืชท้องถิ่นบริเวณพื้นที่แปลงรวบรวมสมุนไพรบ้านใหม่สันคยอม

2) บริเวณสองข้างทางภายในชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ

ได้นำกล้าไม้ยืนต้นซึ่งเป็นพืชประดับสวยงาม 2 ชนิด คือ จั้วอเมริกันและศุภโชค จำนวน 500 ต้น มาปลูกบริเวณสองข้างทางภายในชุมชนและเส้นทางหลักที่ผ่านชุมชน เพื่อให้เกิดความสวยงามและฟื้นฟูสภาพป่าบริเวณสองข้างทางของชุมชน สำหรับรองรับการท่องเที่ยวในอนาคต (ภาพที่ 4-12)

ภาพที่ 4-12 การปลูกต้นไม้บริเวณสองข้างทางของชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ

การรณรงค์ปลูกต้นไม้เพื่อฟื้นฟูป่าและสิ่งแวดล้อมครั้งนี้ นอกจากจะปลูกไม้ยืนต้นที่ให้ผลรับประทานได้และไม้ยืนต้นสวยงามประดับข้างทางแล้ว ยังมีการปลูกพืชท้องถิ่นเพิ่มเติมในแปลงรวบรวมสมุนไพรด้วย เพื่อเป็นแหล่งอาหารและสมุนไพรเสริมให้กับชุมชน และยังช่วยเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ

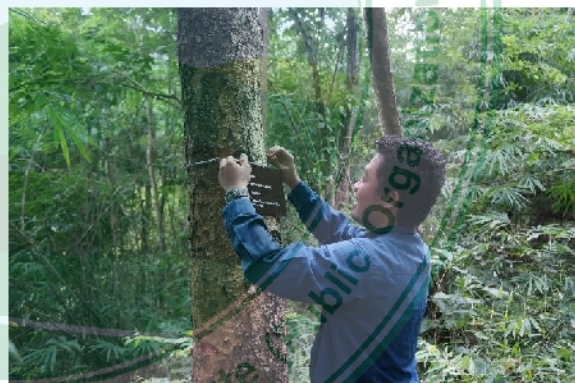
ให้กับชุมชนอีกด้วย ซึ่งทำให้ชุมชนได้ตระหนักและมีจิตสำนึกในการร่วมกันฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ต่อไป

3. เข้าร่วมประชุมกับกลุ่มอนุรักษ์เครือข่ายต้นน้ำแม่แอ-แม่สะงะ ทุกวันที่ 6 ของเดือน ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ (ภาพที่ 4-13) เพื่อร่วมหารือและวางแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เช่น การทำป้ายแสดงเขตอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์เพื่อจัดทำฝายชะลอน้ำ และกล้าไม้สำหรับการปลูกฟื้นฟูป่า เป็นต้น

ภาพที่ 4-13 การประชุมประจำเดือนของกลุ่มอนุรักษ์เครือข่ายต้นน้ำแม่แอ-แม่สะงะ

4. ร่วมกับชุมชนติดตั้งป้ายพรรณไม้เพื่อแสดงชื่อสามัญ ชื่อท้องถิ่นและการนำไปใช้ประโยชน์ ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติของชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือและบ้านใหม่สันคะยอม รวมทั้งหมด 84 ชนิด (ภาพที่ 4-14)

ภาพที่ 4-14 การติดป้ายพรรณไม้ร่วมกับชุมชน

2.2 การทดสอบเพาะเลี้ยงเห็ดท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้สำหรับชุมชน

1) ชุมชนป่าเมี่ยง

บ้านปางบง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่)

(1) การสำรวจและรวบรวมความหลากหลายของเห็ดท้องถิ่น บริเวณป่ารอบชุมชนและเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งเป็นสภาพป่าเต็งรังผสมดิบเขา พบการกระจายตัวของเห็ดจำนวน 95 ชนิด แบ่งเป็นเห็ดที่เป็นอาหาร 20 ชนิด เห็ดพิษ 9 ชนิด และเห็ดที่ยังไม่มีรายงานการใช้ประโยชน์ 66 ชนิด และเมื่อนำมาตรวจสอบความถูกต้องของชนิดเห็ดโดยอาศัยเทคนิคทางด้านชีวโมเลกุล พบว่าเป็นเห็ดชนิดใหม่รายงานครั้งแรกของประเทศไทย 1 ชนิด ได้แก่ *Borofutus dhakanus* Hosen & Zhu L. Yang (ภาพที่ 4-15)

ภาพที่ 4-15 เห็ด *Borofutus dhakanus* Hosen & Zhu L. Yang

(2) การทดสอบการเพาะเลี้ยงเห็ดท้องถิ่นร่วมกับเกษตรกรเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้เสริมของครัวเรือน โดยมีเกษตรกรร่วมการทดสอบ 5 ราย มีการดำเนินงานประกอบด้วย 1) การทำเชื้อบริสุทธิ์และหัวเชื้อขยาย 2) การทำก้อนเชื้อเห็ด 3) การเปิดดอกและการจัดการ โดยมีชนิดเห็ดที่ทดสอบการเพาะเลี้ยง 2 ชนิด ได้แก่ เห็ดหอม (เพาะในถุงพลาสติกและเพาะในท่อนไม้) และเห็ดซาง (เพาะในถุงพลาสติกแล้วฝังกลบหน้าก้อน) โดยพบว่าเห็ดซาง หากฝังกลบในสภาพธรรมชาติสามารถให้ผลผลิตได้ต่อเนื่อง (ภาพที่ 4-16) แต่จะต้องไม่มีการใช้ปุ๋ยเคมี เนื่องจากปุ๋ยเคมีจะทำลายเส้นใยเห็ด ส่วนเห็ดหอม พบว่าสามารถให้ผลผลิตได้ดี แต่ใช้เวลาในการบ่มนาน

ภาพที่ 4-16 เห็ดซาง *Pleurotus giganteus*

(3) ทดสอบการเพาะเห็ดกลุ่ม mycorrhiza ร่วมกับการปลูกป่าธรรมชาติ จำนวน 3 ชนิด ได้แก่ เห็ดแดง เห็ดไข่ห่าน และเห็ดตับเต่า โดยการใส่หัวเชื้อเห็ดทั้ง 3 ชนิดบริเวณรอบรากของกล้าไม้ที่ปลูก ประกอบ นางพญาเสือโคร่ง ชงโค มะขม และกาแพ จำนวนรวม 300 ต้น เพื่อเป็นแหล่งอาหารแก่คนในชุมชนต่อไป (ภาพที่ 4-17)

ภาพที่ 4-17 การเพาะเห็ดกลุ่ม mycorrhiza ร่วมกับการปลูกป่าธรรมชาติ
(ก) เห็ดตับเต่า (ข) เห็ดไข่ห่าน (ค) เห็ดแดง (ง) การใส่เชื้อเห็ดบริเวณรอบรากพืช

2.3 การศึกษาและทดสอบรูปแบบการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Zero Waste) ที่เหมาะสมกับชุมชน

1) ชุมชนป่าเมี่ยง

บ้านปางบง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่)

ได้หารือร่วมกับผู้นำชุมชน (พ่อหลวงมานพ ใจสุขเสริญ) และหัวหน้าศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง ถึงแนวทางการนำเศษเหลือจากการเกษตรที่มีในพื้นที่มาหมุนเวียนใช้ให้เกิดประโยชน์ใหม่ โดยพบว่าในชุมชนมีเศษเหลือจากกระบวนการผลิตกาแฟจำนวนมาก ได้แก่ เปลือกกาแฟ และกะลากาแฟ ที่ผ่านมาเกษตรกรจะทิ้งเศษเหลือเหล่านี้ไปตามที่ต่างๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นข้างบ้าน ที่สาธารณะ และริมห้วย ซึ่งเมื่อเศษเหลือเหล่านี้ย่อยสลายหรือเน่าก็จะส่งกลิ่นเหม็นรบกวนไปทั่วบริเวณโดยรอบ ดังนั้นจากการหารือร่วมกัน จึงได้เสนอแนวทางในการจัดการ โดยในส่วนของเปลือกกาแฟนั้นจะนำมาทดสอบทำปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ ส่วนกะลากาแฟนั้นจะนำมาทดสอบเพาะเห็ด ซึ่งขอเสนอแนะและแนวทางดังกล่าวนี้ทางศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยงจะนำไปดำเนินการในปีงบประมาณ 2560 ต่อไป สำหรับในปีนี้ได้มีการรวบรวมเศษเหลือดังกล่าวไว้เป็นบางส่วนก่อน (ภาพที่ 4-18)

ภาพที่ 4-18 แนวทางการนำเปลือกและกะลาจากแฟมทำปุ๋ยหมักและก้อนเชื้อเห็ด

2) ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก

บ้านดง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย อ. แม่ลำน้อย จ. แม่ฮ่องสอน)

โดยดำเนินการจัดกิจกรรม เรื่อง การสาธิตและถ่ายทอดองค์ความรู้การเพาะเห็ดฟาง โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นวัสดุเพาะเห็ด ในวันที่ 14 ม.ค. 2559 ณ ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย มีผู้เข้าร่วม 57 คน ประกอบด้วย นักเรียนและครูโรงเรียนศิษย์เก่าพยาบาลศิริราชบ้านดง ชาวบ้านบ้านดง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย และเจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูงองค์การมหาชน (ภาพที่ 4-20)

การทดสอบเพาะเห็ดฟางในตะกร้าและแบบกองเตี้ย โดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเป็นวัสดุเพาะ ทรัพยากรในท้องถิ่นในที่นี้คือ ฟางข้าว ซึ่งเป็นเศษเหลือทางการเกษตรที่มีปริมาณมากในชุมชนนี้ เนื่องจากเป็นชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก และโดยปกติแล้วเกษตรกรจะกำจัดฟางข้าวเหล่านี้โดยใช้วิธีการเผาแล้วไถกลบเพื่อปลูกพืชชนิดอื่นต่อไป ซึ่งวิธีการเผาแล้วไถกลบเป็นวิธีกำจัดฟางข้าวได้อย่างรวดเร็ว แต่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนด้วยเช่นกัน เช่น ก่อให้เกิดหมอกควันซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนในชุมชน และนอกจากนี้ยังมีผลทำให้ความอุดมสมบูรณ์ของดินลดลงไปด้วย โดยไปทำลายสิ่งมีชีวิตในดินและทำลายโครงสร้างของดินให้เสียไป เป็นต้น

การทดสอบเพาะเห็ดฟางในตะกร้าและแบบกองเตี้ย โดยใช้เศษฟางข้าวในชุมชนมาเป็นวัสดุหลักในการเพาะ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Zero Waste) โดยเมื่อนำเศษฟางข้าวมาใช้เพาะเห็ดแล้ว หลังจากนั้นก็จะนำไปผลิตเป็นปุ๋ยหมักและนำกลับไปใช้กับพื้นที่เพาะปลูกต่อไป (ภาพที่ 4-19)

ภาพที่ 4-19 รูปแบบการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Zero Waste)

ภาพที่ 4-20 การทดสอบเพาะเห็ดฟางโดยใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น

การนำฟางข้าวมาทดสอบเพาะเห็ดฟางแบบตะกร้าและกองเดี่ยว พบว่า การเพาะเห็ดฟางทั้ง 2 แบบ สามารถให้ผลผลิตได้เช่นเดียวกัน โดยการเพาะแบบกองเดี่ยวจะให้ผลผลิตประมาณ 0.5-1.0 กิโลกรัมต่อกอง ในขณะที่การเพาะแบบตะกร้าจะให้ผลผลิตประมาณ 0.5 กิโลกรัมต่อตะกร้า

2.4 การทดสอบวิธีการเพิ่มผลผลิตข้าวสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง

ดำเนินงานวิจัยร่วมกับทีมวิจัยโครงการวิจัยเชิงบูรณาการเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพการผลิตข้าวบนพื้นที่สูง โดยได้ดำเนินการ 2 พื้นที่ ดังนี้

1) ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก

บ้านดง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย อ. แม่ลาน้อย จ. แม่ฮ่องสอน)

ชุมชนบ้านดงเป็นชุมชนที่ปลูกข้าวแบบขั้นบันไดเป็นหลัก โดยมีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 182 ครัวเรือน และมีครัวเรือนที่ทำนา 117 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 64.28 ของจำนวนครัวเรือนทั้งหมด พันธุ์ข้าวที่ปลูกมี 2 พันธุ์คือ ข้าวเหลือง (98.23 เปอร์เซ็นต์) และข้าวมะลิตอย (1.77 เปอร์เซ็นต์) ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 433.46 กิโลกรัมต่อไร่ หรือ 39.40 ถังต่อไร่

โดยจากการทดสอบวิธีการปลูกข้าวต้นเดียวนาน้ำน้อย พบว่า ปี 2557 ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 608 กิโลกรัมต่อไร่ และในปี 2558 ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 542 กิโลกรัมต่อไร่ ถึงแม้ว่าผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ยจะลดลง แต่เกษตรกรพึงพอใจในผลผลิตข้าว เนื่องจากในปี 2558 เกษตรกรได้ใช้เมล็ดพันธุ์ที่คัดเลือกไว้แล้วตั้งแต่ปี 2557 ซึ่งกล้าข้าวมีความงอกและการเจริญเติบโตได้ดีมาก ทำให้กล้าเหลือจึงแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้อง นอกจากนี้เกษตรกรยังใช้เมล็ดพันธุ์ลดลง 17-45 เปอร์เซ็นต์

เมล็ดพันธุ์ข้าวที่คัดเลือกโดยเกษตรกรในปี 2558 พบว่า มีเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร 1 ราย คือ นายหรั่ง นิธิไพโรจน์ (ภาพที่ 4-21) ที่ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งวิเคราะห์คุณภาพโดยศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวเชียงใหม่ กรมการข้าว และนายหรั่งได้แบ่งเมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกรรายอื่น เพื่อนำไปปลูกขยายเป็นเมล็ดพันธุ์ต่อไป

ข้อสังเกตที่พบคือ ในช่วงระยะแรก (ปี 2557) ของการทดสอบงานวิจัยปลูกข้าวต้นเดียว น้ำน้อยในพื้นที่ ชุมชนยังไม่ค่อยให้ความสนใจและยอมรับวิธีการดังกล่าว โดยมีผู้สนใจเข้าร่วมเพียง 3 ราย ซึ่งผลจากการเข้าร่วมทดสอบทำให้ได้ผลผลิตข้าวเพิ่มขึ้น ในปีถัดมาจึงมีผู้สนใจเข้าร่วมเพิ่ม 4 ราย รวมเป็น 7 ราย ในปี 2558 และ ในปี 2559 นี้ มีเกษตรกรสนใจเพิ่มขึ้นเป็นจำนวนมาก เนื่องจากเห็นผลผลิตข้าวที่ได้มีจำนวนมาก อีกทั้งเมล็ดข้าวและรวงข้าวค่อนข้างสมบูรณ์และสวยงาม เป็นผลจากการคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ก่อนนำมาปลูกซึ่งช่วยลดพันธุ์ปนอื่นๆ ได้ ถึงอย่างนั้น เกษตรกรก็ยังไม่ยอมรับที่จะปลูกข้าวต้นเดียวเสียทีเดียว เนื่องจากยังไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของวิธีการดังกล่าวอย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตาม พบว่าเกษตรกรได้ลดการใช้กล้าในการปลูก

ค่อนข้างมาก โดยจากเดิมใช้ประมาณ 8-10 กล้าต่อหลุม เหลือเพียง 2-3 กล้าต่อหลุม จึงทำให้กล้าที่เพาะไว้เหลือเป็นจำนวนมาก

ภาพที่ 4-21 แปลงทดสอบปลูกข้าวต้นเดียวภายใต้ระบบน้ำน้อย ของนายหรั่ง นิธิไพโรจน์

2) ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

บ้านห้วยขมิ้น (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่)

โดยปี 2557 ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 857 กิโลกรัมต่อไร่ และในปี 2558 ได้ผลผลิตข้าวเฉลี่ย 731 กิโลกรัมต่อไร่ (ตารางที่ 4-15) ถึงแม้ว่าผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ยจะลดลง แต่เกษตรกรพึงพอใจในผลผลิตข้าว เนื่องจากในปี 2558 เกษตรกรได้ใช้เมล็ดพันธุ์ที่คัดเลือกไว้แล้วตั้งแต่ปี 2557 ซึ่งกล้าข้าวมีความงอกและการเจริญเติบโตได้ดีมาก ทำให้กล้าเหลือจึงแจกจ่ายให้กับญาติพี่น้อง นอกจากนี้เกษตรกรยังใช้เมล็ดพันธุ์ลดลง 30-40 เปอร์เซ็นต์

เมล็ดพันธุ์ข้าวปีต่อมาจะ ที่คัดเลือกโดยเกษตรกรในปี 2557-2558 พบว่า มีเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร 2 ราย ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งวิเคราะห์คุณภาพโดยศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวเชียงใหม่ กรมการข้าว (ตารางที่ 4-16)

ตารางที่ 4-15 ผลผลิตข้าวต่อไร่ของเกษตรกรที่ปลูกในฤดูนา ปี พ.ศ. 2557 และ 2558

ลำดับที่	ชื่อเกษตรกร	ผลผลิตต่อไร่ (กก.)		ความชื้น (%)
		ปี 2557	ปี 2558	
1	นายหม่อสำกุ เสริมปัญญากุล	821	750	12.9
2	นายจะโลหุ เสริมปัญญากุล	951	758	12.7
3	นายอนุชา หุ่นเมืองทอง	800	685	11.7
เฉลี่ย		857	731	

ตารางที่ 4-16 เกษตรกรที่ผ่านมาตรฐานเมล็ดพันธุ์ข้าว

ลำดับที่	ชื่อเกษตรกร	เมล็ดพันธุ์สุทธิ (%)	สิ่งเจือปน (%)	ข้าวแดง	ไอลอดิน	ความงอก (%)
1	นายจะโลหุ เสริมปัญญา	96.32	3.68	0	10	96
2	นายอนุชา หุ่นเมืองทอง	93.90	6.10	1	10	94

ภาพที่ 4-22 แปลงทดสอบปลูกข้าวต้นเดี่ยวภายใต้ระบบนํ้าน้อย ของนายจะโลทุ เสริมปัญญา

3. การประเมินผลการเปลี่ยนแปลงตามกรอบตัวชี้วัดแต่ละด้านของชุมชนนํ้าร่องแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

ในปี พ.ศ. 2555 โครงการวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืนได้เริ่มทำการวิจัยในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง โดยในขั้นแรกนี้ได้มีการสำรวจรวบรวมและสังเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของแต่ละศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และคัดเลือกพื้นที่เพื่อใช้เป็นพื้นที่ศึกษาลักษณะของชุมชนต้นแบบโครงการหลวง ซึ่งผลจากการดำเนินงานดังกล่าว สามารถแบ่งลักษณะชุมชนบนพื้นที่สูงในพื้นที่โครงการหลวงออกเป็น 3 ลักษณะภูมิสังคม ได้แก่ 1) ชุมชนป่าเมี่ยง 2) ชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก และ 3) ชุมชนที่มีฐานหรือเคยปลูกฝิ่นมาก่อน ซึ่งปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนมาเพาะปลูกพืชผักและไม้ผลเขตหนาวแล้ว จากทั้ง 3 ลักษณะภูมิสังคม ดังกล่าว จึงได้คัดเลือกพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงเพื่อใช้เป็นตัวแทนในการศึกษาแต่ละลักษณะภูมิสังคมทั้งหมด 4 แห่ง ได้แก่ 1) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่ (บ้านปางบง ชุมชนป่าเมี่ยง) 2) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อย อ. แม่ลำน้อย จ. แม่ฮ่องสอน (บ้านดง ชุมชนที่ทำนาข้าว) 3) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเร่ง อ. หางดง จ. เชียงใหม่ (บ้านแม่ขนิลเหนือ ชุมชนที่ทำนาข้าว) และ 4) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่ (บ้านห้วยขมิ้น ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น)

1. ชุมชนป่าเมี่ยง

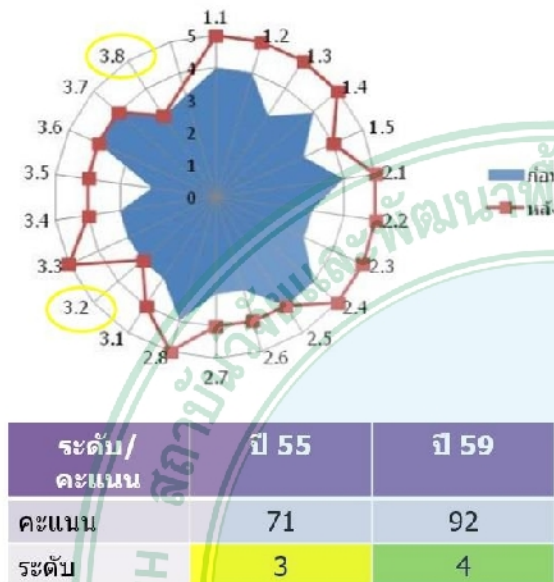
บ้านปางบง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง อ. ดอยสะเก็ด จ. เชียงใหม่)

ชุมชนบ้านปางบง (ภาพที่ 4-23) เป็นชุมชนคนไทยพื้นเมืองเหนือ ที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบป่าเมี่ยงจากการสำรวจ รวบรวมข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสรุปผลในแต่ละด้าน ซึ่งจากการประเมินผลชุมชนในปี 2555 พบว่า ชุมชนบ้านปางบง มีคะแนนรวมทั้งหมด 71 คะแนน จัดอยู่ในระดับที่ 3 (63-83) โดยเกณฑ์ตัวชี้วัดที่มีคะแนนต่ำที่สุดคือ ข้อ 3.5 มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดอื่นๆ อีกที่มีคะแนนต่ำ ดังนั้น ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีการประชุมหารือเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน ในการกำหนดและทดสอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อยกระดับให้เป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะสภาพภูมิสังคมแบบป่าเมี่ยง ซึ่งจากการดำเนินงานและทดสอบกิจกรรมตั้งแต่ปี 2555 ถึง 2559 ทำให้ชุมชนบ้านปางบง มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมมากยิ่งขึ้น โดยผลการประเมินในปี 2559 พบว่า ได้คะแนนรวมทั้งหมด 92 คะแนน และจัดอยู่ในระดับที่ 4 (คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 83.33) จึงจัดเป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบป่าเมี่ยงได้ แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดบางตัวที่คะแนน

ยังต่ำอยู่ เช่น ข้อ 3.2 มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ และข้อ 3.8 มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน เป็นต้น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและทดสอบกิจกรรมต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาและหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงาน (ปี 55-59)

ศ. ป่าเมียง: บ้านปางบง

ด้านเศรษฐกิจ	ชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการประกอบอาชีพบนไร่บนนา
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพได้เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคม
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
1.4	มีระบบการขนส่งและหีบห่อที่ดี
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น)
ด้านสังคม	ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีวัฒนธรรมเข้มแข็ง
2.1	ส่งเสริมการค้าทางวิสาหกิจสู่ประชาชนของเศรษฐกิจพอเพียง
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
2.4	ชุมชนปลอดภัยปลอดสารพิษ
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขภาพที่ดี
2.7	การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน
ด้านสิ่งแวดล้อม	ทรัพยากรด้าน ป่า ป่าไร่ ได้รับการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ
3.3	มีการฟื้นฟูฟีดต้นป่าสาธิตโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำสาธารณะ
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน

ภาพที่ 4-23 การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงานของชุมชนบ้านปางบง

ประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับชุมชนให้เกิดความสมบูรณ์

1) ด้านเศรษฐกิจ

- การศึกษาหาชนิดพืชทางเลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่ป่าเมียงเพิ่มเติม (ใช้พื้นที่น้อย ปลูกภายใต้ร่มเงาได้)
- ระบบการแปรรูปกาแฟที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- การคัดเลือกชนิดเห็ดท้องถิ่นที่มีอายุการเก็บรักษา (Shelf life) นาน และมีความต้องการของตลาด เพื่อพัฒนาเป็นเห็ดเศรษฐกิจ
- การทดสอบการเพาะเลี้ยงเห็ดโดยใช้วัสดุจากไม้ป้าชาวบ้าน
- การศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพน้ำผึ้ง
- การศึกษาแนวทางการใช้ประโยชน์จากหวายและการให้ความรู้ด้านหัตถกรรมเพื่อรองรับปริมาณหวายที่ปลูกฟื้นฟูในพื้นที่

2) ด้านสังคม

- การพัฒนาจุดเรียนรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ และวิทยากรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ชุมชนอื่นๆ
- การฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนป่าเมียง

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

- การส่งเสริมการจัดทำระบบอนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่เกษตรที่มีความลาดชันสูง ให้ขยายผลในวงกว้างมากขึ้น
- การศึกษาและถอดรูปแบบการอนุรักษ์ป่าของชุมชนป่าเมี่ยง เพื่อเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่น
- การใช้ประโยชน์จากเศษเหลือทางการเกษตร (ก้อนเชื้อเห็ดจากกากกาแฟ)
- การจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชน

2. ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก

1) บ้านดง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย อ. แม่ลาน้อย จ. แม่ฮ่องสอน)

ชุมชนบ้านดง (ภาพที่ 4-24) เป็นชุมชนชาติพันธุ์ละว้า มีลักษณะภูมิสังคมแบบทำนาข้าว แต่เป็นนาขั้นบันไดบนพื้นที่สูง จากการสำรวจ รวบรวมข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสรุปผลในแต่ละด้าน ซึ่งจากการประเมินผลชุมชนในปี 2555 พบว่า ชุมชนบ้านดง มีคะแนนรวมทั้งหมด 69 คะแนน จัดอยู่ในระดับที่ 3 (63-83) โดยเกณฑ์ตัวชี้วัดที่มีคะแนนต่ำที่สุดคือ ข้อ 3.4 มีการปลูกป่าชาวบ้าน และข้อ 3.5 มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดอื่นๆ อีกที่มีคะแนนต่ำ ดังนั้น ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีการประชุมหารือเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน ในการกำหนดและทดสอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อยกระดับให้เป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะสภาพภูมิสังคมแบบทำนาข้าว ซึ่งจากการดำเนินงานและทดสอบกิจกรรมตั้งแต่ปี 2555 ถึง 2559 ทำให้ชุมชนบ้านดง มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมมากยิ่งขึ้น โดยผลการประเมินในปี 2559 พบว่า ได้คะแนนรวมทั้งหมด 84 คะแนน และจัดอยู่ในระดับที่ 4 (คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 92.86) จึงจัดเป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบนาข้าวได้ แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดบางตัวที่คะแนนยังต่ำอยู่ เช่น ข้อ 2.3 เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้ ข้อ 3.7 มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำ และข้อ 3.8 มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและทดสอบกิจกรรมต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาและหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

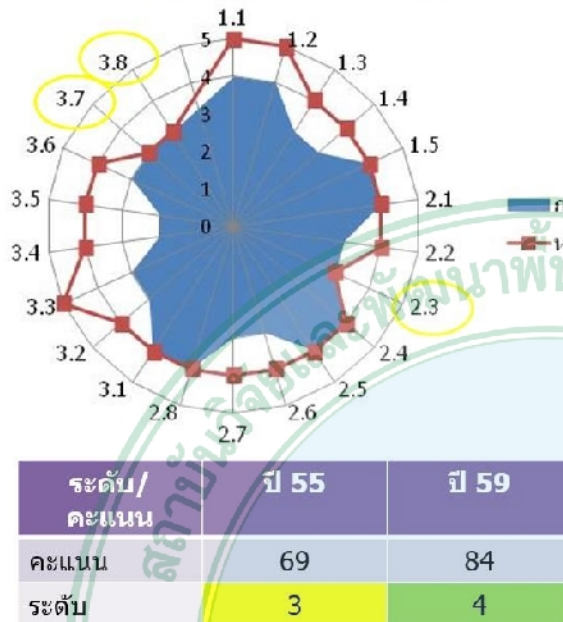
2) บ้านแม่ขนิลเหนือ (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง อ. หางดง จ. เชียงใหม่)

ชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ (ภาพที่ 4-25) เป็นชุมชนคนไทยพื้นเมืองเหนือ มีลักษณะภูมิสังคมแบบทำนาข้าว เป็นนาดำในพื้นที่ราบ จากการสำรวจ รวบรวมข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสรุปผลในแต่ละด้าน ซึ่งจากการประเมินผลชุมชนในปี 2555 พบว่า ชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ มีคะแนนรวมทั้งหมด 72 คะแนน จัดอยู่ในระดับที่ 3 (63-83) โดยเกณฑ์ตัวชี้วัดที่มีคะแนนต่ำที่สุดคือ ข้อ 3.5 มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดอื่นๆ อีกที่มีคะแนนต่ำ ดังนั้น ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีการประชุมหารือเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน ในการกำหนดและทดสอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อยกระดับให้เป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะสภาพภูมิสังคมแบบทำนาข้าว ซึ่งจากการดำเนินงานและทดสอบกิจกรรมตั้งแต่ปี 2555 ถึง 2559 ทำให้ชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมมากยิ่งขึ้น โดยผลการประเมินในปี 2559 พบว่า ได้คะแนนรวมทั้งหมด 88 คะแนน และจัดอยู่ในระดับที่ 4 (คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 92.30) จึงจัดเป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบนาข้าวได้ แต่อย่างไรก็ตามยังมี

เกณฑ์ตัวชี้วัดบางตัวที่คะแนนยังต่ำอยู่ เช่น ข้อ 3.8 มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน เป็นต้น เพราะฉะนั้น จึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและทดสอบกิจกรรมต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาและหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงาน (ปี 55-59)

ศ. แม่ลาน้อย: บ้านดง

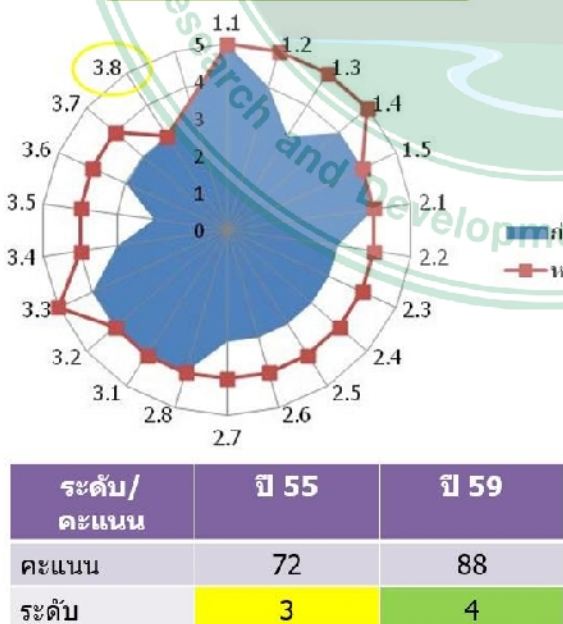

ด้านเศรษฐกิจ	ชุมชนมีรายได้พอเพียงจากการประกอบอาชีพบนฐานความรู้
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพตามความเหมาะสมตามภูมิสังคม
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น)
ด้านสังคม	ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความเข้มแข็ง
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
2.4	ชุมชนปลอดภัยปลอดภัย
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขภาพที่ดี
2.7	การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน
ด้านสิ่งแวดล้อม	ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ได้รับการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ
3.3	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำสาธารณะ
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน

ภาพที่ 4-24 การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงานของชุมชนบ้านดง

การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงาน (ปี 55-59)

ศ. ห้วยเรไร: บ้านแม่ขนิลเหนือ

ด้านเศรษฐกิจ	ชุมชนมีรายได้พอเพียงจากการประกอบอาชีพบนฐานความรู้
1.1	มีชนิดพืช/สัตว์ให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพตามความเหมาะสมตามภูมิสังคม
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น)
ด้านสังคม	ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความเข้มแข็ง
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2.2	การส่งเสริมความเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
2.4	ชุมชนปลอดภัยปลอดภัย
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขภาพที่ดี
2.7	การสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน
ด้านสิ่งแวดล้อม	ทรัพยากรดิน น้ำ ป่าไม้ ได้รับการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ
3.3	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
3.4	มีการปลูกป่าชาวบ้าน
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำสาธารณะ
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน

ภาพที่ 4-25 การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงานของชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ

ประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับชุมชนให้เกิดความสมบูรณ์

1) ด้านเศรษฐกิจ

- การขยายผลการคัดพันธุ์ข้าวบริสุทธิ์โดยวิธีการปลูกข้าวต้นเดียวและใช้น้ำน้อย
- การพัฒนาธนาคารเมล็ดพันธุ์ข้าวท้องถิ่น
- การจัดทำแปลงตัวอย่างการปลูกและการจัดการกาแฟภายใต้ร่มเงาที่ดี
- การศึกษาระบบการผลิตพืชหลังนาที่เหมาะสม
- การขยายผลการปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อเสริมแหล่งอาหารในระดับครัวเรือนและตามหัวไร่ปลายนา

2) ด้านสังคม

- การขับเคลื่อนกิจกรรมตามแผนชุมชนและมีการประเมินผล
- การส่งเสริมกิจกรรมการสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชนละว้า
- การพัฒนาจุดเรียนรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ และวิทยากรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ชุมชนอื่นๆ
- การจัดทำผังชุมชนเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของชุมชน

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

- การบริหารจัดการน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- การใช้ประโยชน์จากเศษเหลือทางการเกษตร (การเพาะเห็ดจากฟางข้าว)
- การจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชน

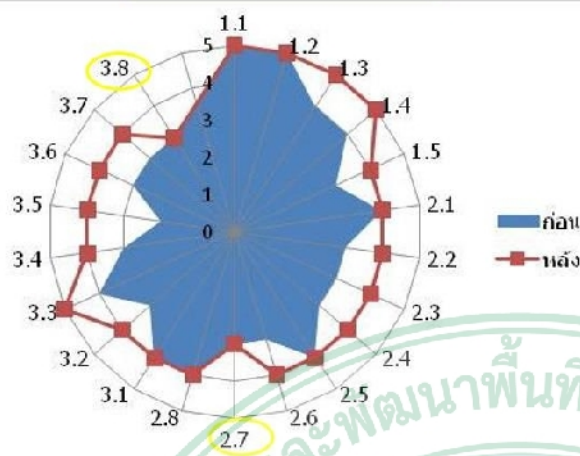
3. ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

บ้านห้วยขมิ้น (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ อ. แม่แจ่ม จ. เชียงใหม่)

ชุมชนบ้านห้วยขมิ้น (ภาพที่ 4-26) เป็นชุมชนชาติพันธุ์กะเหรี่ยง มีลักษณะภูมิสังคมแบบมีฐานจากการปลูกฝิ่น ซึ่งปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนมาเพาะปลูกพืชผักและไม้ผลเขตหนาวแล้ว จากการสำรวจ รวบรวมข้อมูลด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์และสรุปผลในแต่ละด้าน ซึ่งจากการประเมินผลชุมชนในปี 2555 พบว่า ชุมชนบ้านห้วยขมิ้น มีคะแนนรวมทั้งหมด 73 คะแนน จัดอยู่ในระดับที่ 3 (63-83) โดยเกณฑ์ตัวชี้วัดที่มีคะแนนต่ำที่สุดคือ ข้อ 3.5 มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ นอกจากนี้ยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดอื่นๆ อีกที่มีคะแนนต่ำ ดังนั้น ทางโครงการวิจัยฯ จึงได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยมีการประชุมหารือเพื่อระดมความคิดเห็นร่วมกัน ในการกำหนดและทดสอบกิจกรรมต่างๆ ในพื้นที่ เพื่อยกระดับให้เป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะสภาพภูมิสังคมแบบทำนาข้าว ซึ่งจากการดำเนินงานและทดสอบกิจกรรมตั้งแต่ปี 2555 ถึง 2559 ทำให้ชุมชนบ้านห้วยขมิ้น มีการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมมากยิ่งขึ้น โดยผลการประเมินในปี 2559 พบว่า ได้คะแนนรวมทั้งหมด 87 คะแนน และจัดอยู่ในระดับที่ 4 (คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 83.33) จึงจัดเป็นชุมชนต้นแบบโครงการหลวงที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบเคยปลูกฝิ่นได้ แต่อย่างไรก็ตามยังมีเกณฑ์ตัวชี้วัดบางตัวที่คะแนนยังต่ำอยู่ เช่น ข้อ 2.7 การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และข้อ 3.8 มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน เป็นต้น เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องมีการศึกษาและทดสอบกิจกรรมต่างๆ เพิ่มเติม เพื่อพัฒนาและหาแนวทางที่เหมาะสมต่อไป

การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงาน (ปี 55-59)

ศ. แม่แอ๊ะ บ้านห้วยขมิ้น

ระดับ/ คะแนน	ปี 55	ปี 59
คะแนน	73	87
ระดับ	3	4

ด้านเศรษฐกิจ	ชุมชนมีรายได้พอเพียงจากการประกอบอาชีพตามฐานความรู้
1.1	มีที่ดินทำ/สักรให้เกษตรกรเลือกประกอบอาชีพตามความเหมาะสมตามภูมิสังคม
1.2	มีอาชีพนอกภาคการเกษตรที่เหมาะสม
1.3	มีระบบการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
1.4	มีระบบการขนส่งและการตลาดที่ดี
1.5	ชุมชนมีความมั่นคงด้านอาหาร (พืชอาหารหลัก/พืชท้องถิ่น)
ด้านสังคม	ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความเข้มแข็ง
2.1	ส่งเสริมการดำรงชีวิตภายใต้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
2.2	การส่งเสริมชมรมเข้มแข็งขององค์กรชุมชน
2.3	เป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้
2.4	ชุมชนปลอดภัยปลอดภัย
2.5	ส่งเสริมการออมทรัพย์
2.6	ชุมชนมีสุขอนามัยที่ดี
2.7	การสืบทอดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น
2.8	การมีส่วนร่วมของชุมชน/หน่วยงาน
ด้านสิ่งแวดล้อม	ทรัพยากรที่ดิน ป่า ไร่ นา ไร่ ได้รับผลกระทบจากความอุดมสมบูรณ์
3.1	มีแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินที่เหมาะสม
3.2	มีระบบการอนุรักษ์ดินและน้ำ
3.3	มีการฟื้นฟูสภาพป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
3.4	มีการปลูกป่าทดแทน
3.5	มีการฟื้นฟูและอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าธรรมชาติ
3.6	มีการฟื้นฟูความอุดมสมบูรณ์ของดิน
3.7	มีการรักษาคุณภาพแหล่งน้ำสาธารณะ
3.8	มีระบบการจัดการของเสียในชุมชน

ภาพที่ 4-26 การประเมินผลเปรียบเทียบก่อนและหลังการดำเนินงานของชุมชนบ้านห้วยขมิ้น

ประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมเพื่อยกระดับชุมชนให้เกิดความสมบูรณ์

1) ด้านเศรษฐกิจ

- การศึกษาชนิดพืชและปรับระบบการปลูกพืชให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่มากขึ้น
- การขยายผลการปลูกพืชท้องถิ่นเพื่อเสริมแหล่งอาหารในระดับครัวเรือน ตามหัวไร่ปลายนาละและป่าธรรมชาติ
- การศึกษาการแปรรูปผลิตผลทางการเกษตร (พลับ)

2) ด้านสังคม

- การพัฒนาจุดเรียนรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ และวิทยากรท้องถิ่น เพื่อถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ชุมชนอื่นๆ
- การฟื้นฟูและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตของชุมชน

3) ด้านสิ่งแวดล้อม

- การกำหนดขอบเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนและหน่วยงานป่าไม้ในพื้นที่เพื่อป้องกันการบุกรุกป่าเพิ่มมากขึ้น
- การบริหารจัดการน้ำโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน
- การจัดการขยะและน้ำเสียในชุมชน

4. การสรุปทเรียนและถอดรูปแบบกระบวนการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

1) ชุมชนป่าเมี่ยง

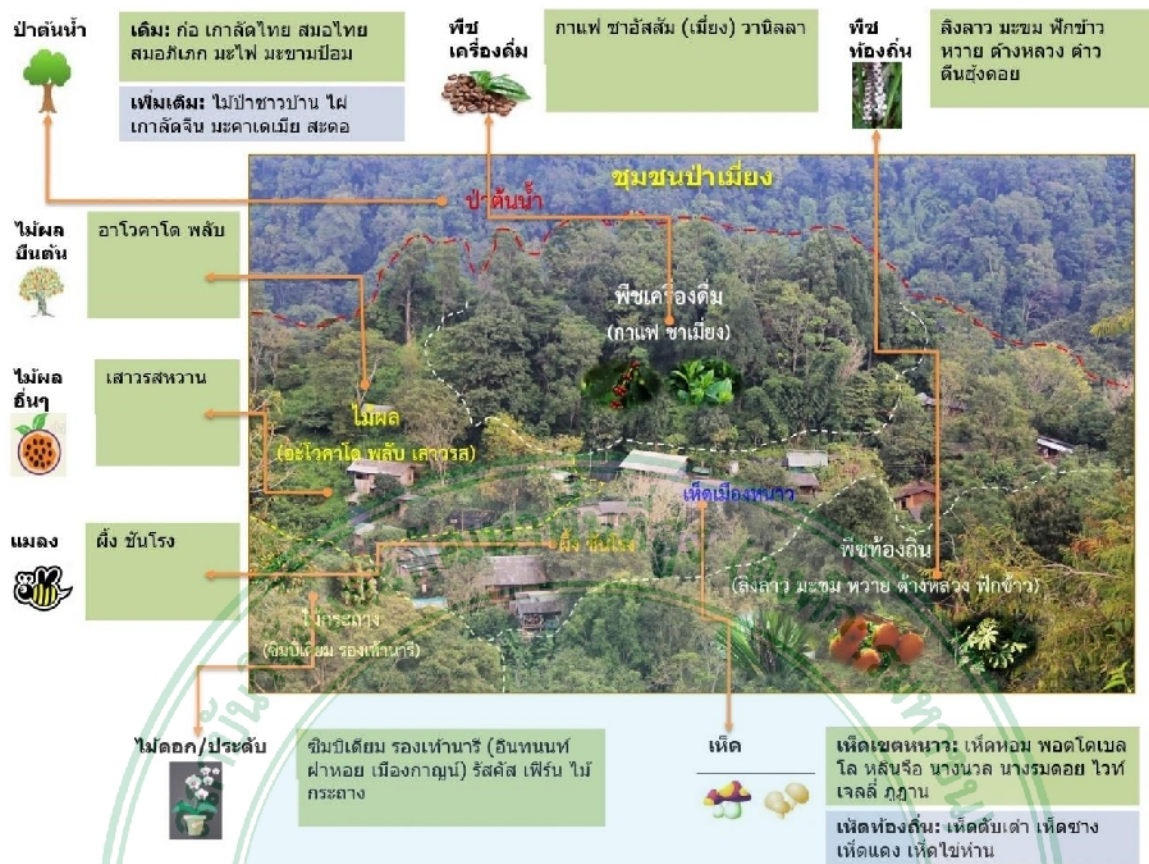
บ้านปางบง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง)

บริเวณที่ตั้งของศูนย์ฯ ป่าเมี่ยง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,015 เมตร พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงระหว่าง 650-1,700 เมตร เป็นพื้นที่ที่จัดอยู่ในเขตภูมิอากาศค่อนข้างหนาว และมีฝนชุก โดยมีอุณหภูมิสูงสุดเฉลี่ย 35.0 องศาเซลเซียส ต่ำสุดเฉลี่ย 7.4 องศาเซลเซียส และอุณหภูมิเฉลี่ย 23.8 องศาเซลเซียส มีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,350 มิลลิเมตรต่อปี ลักษณะดินเป็นดินเชิงเขา มีความเป็นกรดเล็กน้อย (pH = 5.04) และมีความอุดมสมบูรณ์ของดินดี

ลักษณะภูมิสังคมแบบชุมชนป่าเมี่ยง จะมีสภาพพื้นที่เป็นป่าดิบเขาที่มีความลาดชันมากจึงทำให้มีพื้นที่เพื่อใช้ทำการเกษตรจำกัด โดยแต่เดิมนั้นจะมีการปลูกต้นชาเพื่อใช้ทำเมี่ยงแซมในพื้นที่ป่า แต่ในปัจจุบันความนิยมในการบริโภคเมี่ยงลดลง เกษตรกรจึงได้ปรับเปลี่ยนมาปลูกพืชเศรษฐกิจที่สามารถสร้างรายได้ดีกว่า เช่น กาแฟอาราบิก้า หรือไม้ผลเขตหนาว เป็นต้น ซึ่งจากการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ศูนย์ฯ ป่าเมี่ยง ในระยะที่ผ่านมาทำให้สามารถสรุปชนิดพืชหรือสัตว์เพื่อเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและพื้นที่ ดังตารางที่ 4-17 และภาพที่ 4-27

ตารางที่ 4-17 ชนิดพืชหรือสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนป่าเมี่ยง

ประเภท	ปัจจุบัน	พืช/สัตว์ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพิ่มเติม
ไม้ยืนต้น	เกาลัดไทย มะคาเดเมีย ไม้หก ก่อ ต้าง หลวง มะขามป้อม สมอไทย สมอภิกกะ มะไฟ มะขม เม่าหลวง	เกาลัดจีน ตาว สะตอ
ไม้ผลไม้ยืนต้น	พลับ อะโวคาโด ลิ้นจี่ มะม่วง	ลองกอง ทุเรียน (พื้นที่ต่ำ)
ไม้ผลอื่นๆ (ไม้พุ่ม/ไม้ล้มลุก/ไม้เลื้อย)	เสาวรสหวาน	
พืชเครื่องดื่ม	กาแฟอาราบิก้า วานิลา ชาเมี่ยง	
ไม้ดอก/ไม้ประดับ	ซิมบิเดียม รองเท้านารี (อินทนนท์ ฝายหอย เมืองกาญจน์) รัสคัส เฟิร์นหนัง	ไม้กระถาง
พืชท้องถิ่น (ล้มลุก)	ลิ้นลาว หวาย มะขม	ฟักข้าว สมุนไพร (ดินชุ่มชื้น แยกจากเหลือง ร้างจัดแดง)
เห็ดเขตหนาว/ท้องถิ่น	เห็ดหอม พอตโตเบลโล่ หลินจือ นางนวล นางรมดอย ไวท์เจลลี่ ภูฐาน	เห็ดหลินจือ (สายพันธุ์ท้องถิ่น) เห็ดชาง
สัตว์/แมลง	ผึ้ง	ชันโรง

ภาพที่ 4-27 สภาพพื้นที่ของลักษณะภูมิสังคมแบบป่าเมือง

ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2524 จนถึงปัจจุบัน (2559) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมือง ได้ดำเนินงานประสบความสำเร็จในหลายๆ ด้าน ทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในพื้นที่ดีขึ้นมาก ซึ่งผลสำเร็จจากการดำเนินงานสามารถนำมาถ่ายทอดและเป็นจุดเรียนรู้ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ที่มีสภาพภูมิสังคมคล้ายกันได้ โดยศูนย์ฯ ป่าเมืองสามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาบนพื้นที่สูงเพื่อให้อยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน ในเรื่องดังต่อไปนี้ ตารางที่ 4-18

ตารางที่ 4-18 กิจกรรมที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ กิจกรรมต่อเนื่องและประเด็นเพิ่มเติมของสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนป่าเมือง

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
ด้านเศรษฐกิจ	1) การปลูกกาแฟอาราบิก้าคุณภาพสูงภายใต้ร่มเงา 2) การเพาะเห็ดเขตหนาว 3) การผลิตน้ำหวานจากผึ้งและชันโรง 4) การปลูกและการจัดการไม้ดอก (ชมพู่เดียมและรองเท้านารี)	1) การศึกษาหาชนิดพืชทางเลือกที่เหมาะสมกับพื้นที่ป่าเมืองเพิ่มเติม (ใช้พื้นที่น้อย ปลูกภายใต้ร่มเงาได้ดี) 2) การศึกษาชนิดเห็ดท้องถิ่นที่มีอายุการเก็บรักษานานและเป็นที่ต้องการของตลาดเพื่อพัฒนาเป็นเห็ดเศรษฐกิจ 3) การศึกษาเพื่อเพิ่มผลผลิตและคุณภาพของน้ำหวานจากผึ้งและชันโรง	1) การจัดทำสวนตัวอย่าง/แปลงสาธิต การปลูกกาแฟอาราบิก้าคุณภาพสูงภายใต้ร่มเงา 2) พัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
ด้านสังคม	1) หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 2) หมู่บ้านปลอดภัยเสพติด	1) การพัฒนาจุดเรียนรู้ หลักสูตรการเรียนรู้ และ วิทยากรท้องถิ่น เพื่อ ถ่ายทอดและแลกเปลี่ยน เรียนรู้สู่ชุมชนอื่นๆ 2) การนำหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ อย่างเป็นรูปธรรม 3) การพัฒนาระบบสาธารณสุข ระดับครัวเรือน	
ด้านสิ่งแวดล้อม	1) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้น น้ำลำธารของชุมชนป่าเมี่ยง	1) การควบคุมการใช้ที่ดินโดย กระบวนการมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วน 2) การส่งเสริมการจัดทำระบบ อนุรักษ์ดินและน้ำในพื้นที่ เกษตรที่มีความลาดชันสูง ให้ขยายผลในวงกว้างมาก ขึ้น 3) การอนุรักษ์และฟื้นฟูความ หลากหลายทางชีวภาพ 4) การจัดการขยะและน้ำเสียใน ครัวเรือนและชุมชน 5) การพัฒนาชุมชนไปสู่ มาตรฐานชุมชนบนพื้นที่สูง คาร์บอนต่ำ	1) การทำระบบอนุรักษ์ดินและ น้ำบริเวณพื้นที่ลาดชันและมี ร่มเงาโดยใช้พืชท้องถิ่น (ต้น ลิงลาว) 2) การพัฒนาแปลงรวบรวมพืช ท้องถิ่น ในพื้นที่

2) ชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก

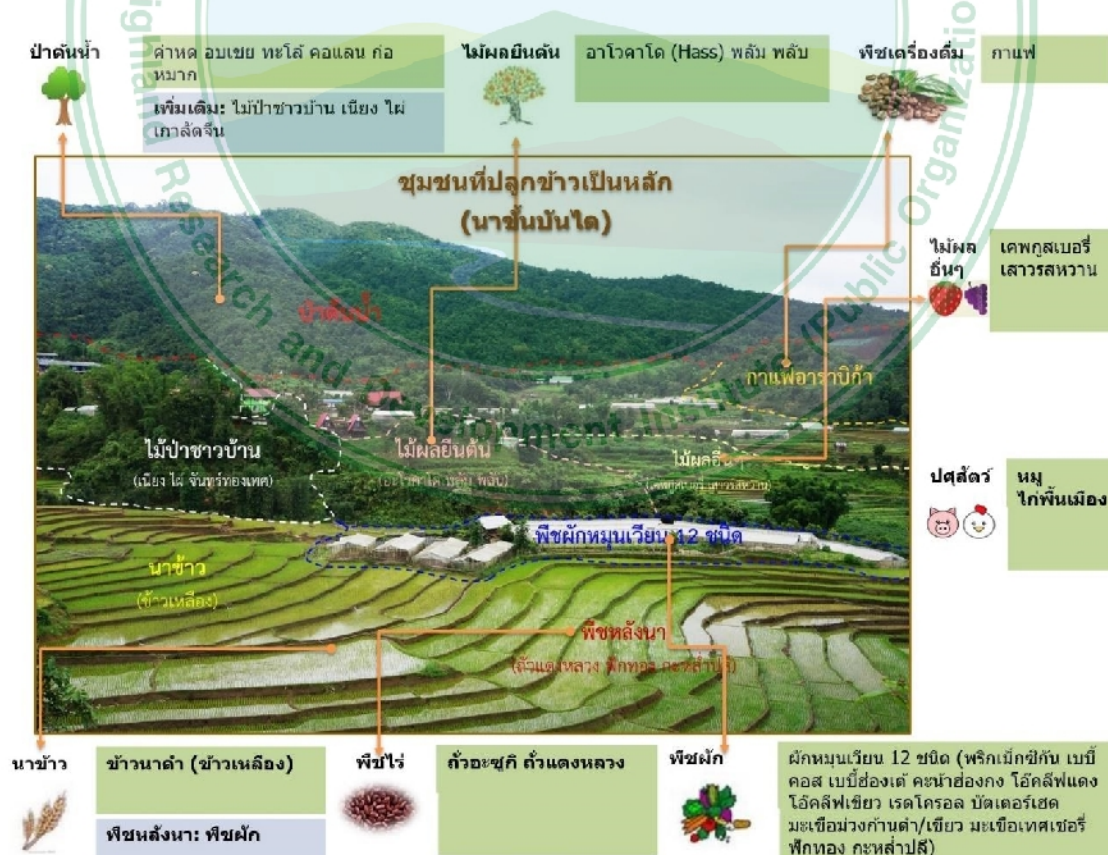
2.1) บ้านดง (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย)

บริเวณที่ตั้งศูนย์ฯ แม่ลาน้อย มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,003 เมตร พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงระหว่าง 900 – 1,100 เมตร อุณหภูมิสูงสุด 30 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนเมษายน อุณหภูมิต่ำสุด 8 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนธันวาคม และอุณหภูมิเฉลี่ย 25 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,500 มิลลิเมตร/ปี ลักษณะดินเป็นดินร่วนปนทรายและดินลูกรัง pH 5.5-6

ลักษณะภูมิสังคมแบบชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลักของชุมชนบ้านดง สภาพพื้นที่โดยรอบชุมชนมีสภาพเป็นป่าดิบเขาที่อุดมสมบูรณ์มากและมีความลาดชันสูงจึงได้กันไว้เป็นพื้นที่ป่าอนุรักษ์และป่าต้นน้ำของชุมชน แต่พื้นที่ในชุมชนมีความลาดชันเล็กน้อยจึงสามารถปรับพื้นที่เพื่อทำเกษตรกรรมได้ โดยมีการปรับเป็นขั้นบันไดเพื่อใช้ทำนาข้าวและปลูกพืชผัก การทำนาข้าวของชุมชนบ้านดงจะเป็นการปลูกข้าวเพื่อไว้บริโภคในครัวเรือนเท่านั้นไม่ได้จำหน่าย โดยจะปลูกเฉพาะในช่วงฤดูทำนา (ฤดูฝน) และเก็บเกี่ยวช่วงปลายเดือนตุลาคมถึงต้นเดือนพฤศจิกายน หลังจากเก็บเกี่ยวข้าวแล้วพื้นที่นาดังกล่าวจะใช้เพาะปลูกพืชผักชนิดต่างๆ เพื่อเป็นรายได้ให้กับครัวเรือนต่อไป ดังนั้น จากการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ชุมชนบ้านดงในระยะที่ผ่านมาจึงทำให้สามารถสรุปชนิดพืชหรือสัตว์เพื่อเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและพื้นที่ ดังตารางที่ 4-19 และ ภาพที่ 4-28

ตารางที่ 4-19 ชนิดพืชหรือสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก (บ้านดง)

ประเภท	ปัจจุบัน	พืช/สัตว์ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพิ่มเติม
ไม้ยืนต้น	เนียง ก่อ หมากร มะขามป้อม สมอไทย สมอทิเกก ไข่เหี้ยะ	เกาลัดจีน
ไม้ผลไม้ยืนต้น	อะโวคาโด (แฮส) พลับ (P2) พลับ (จุหลี่)	
ไม้ผลอื่นๆ (ไม้พุ่ม/ไม้ล้มลุก/ไม้เลื้อย)	เคพกูสเบอร์รี่ เสาวรสหวาน	
พืชเครื่องดื่ม	กาแฟอาราบิก้า	
พืชผัก	พริกเม็กซิกัน เบบีคอส เบบี้ฮ่องเต้ คะน้า ฮ่องกอง ไอคัสไฟแดง ไอคัสไฟเขียว เรดโครอล บัตเตอร์เฮด มะเขือม่วงก้านดำ มะเขือม่วง ก้านเขียว มะเขือเทศเชอร์รี่แดง (หลังนา) ฟักทองสีขาว	ถั่วแขก กะหล่ำปลี ฟักทอง
พืชไร่/นา	ถั่วอะซูกิ ถั่วแดงหลวง ข้าวนาดำ (ข้าวเหลือง)	
พืชท้องถิ่น	แก๊ฮากขม พลุ จะค่าน ส้มโอป่า	ชะกุกูย
สัตว์/แมลง	หมูหลุม ไก่พื้นเมือง (อาหารชุมชนและ พิธีกรรม)	

ภาพที่ 4-28 สภาพพื้นที่ของลักษณะภูมิสังคมแบบปลูกข้าวเป็นหลัก (บ้านดง)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลำน้อยก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2523 เพื่อแก้ปัญหาการปลูกฝิ่นและทำไร่เลื่อนลอยในพื้นที่บ้านดงและบ้านห้วยห้อม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน (ปี 2559) ศูนย์ฯ แม่ลำน้อย ได้ดำเนินงานทดสอบการปลูกพืชชนิดต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมที่พัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและสิ่งแวดล้อมให้ดีขึ้น ทำให้ชุมชนมีอาชีพและรายได้พอเลี้ยงตัวได้ ปัญหาการปลูกฝิ่นและบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำไร่เลื่อนลอยในพื้นที่จึงหมดไป ผลสำเร็จจากการดำเนินงานสามารถนำมาถ่ายทอดและเป็นจุดเรียนรู้ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ที่มีสภาพภูมิสังคมคล้ายกันได้ โดยศูนย์ฯ แม่ลำน้อยสามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาบนพื้นที่สูงเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน ในเรื่องดังต่อไปนี้ ตารางที่ 4-20

ตารางที่ 4-20 กิจกรรมที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ กิจกรรมต่อเนื่องและประเด็นเพิ่มเติมของสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านดง)

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
ด้านเศรษฐกิจ	1) การปลูกกาแฟอาราบิก้า คุณภาพสูงภายใต้ร่มเงาและ เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม 2) การคัดเลือกพันธุ์ข้าวบริสุทธิ์ โดยวิธีการปลูกข้าวต้นเดียว ภายใต้ระบบนํ้าน้อย 3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร นิเวศ และวัฒนธรรม	1) การจัดทำแปลงตัวอย่างการ ปลูกและการจัดการกาแฟ คุณภาพภายใต้ร่มเงา 2) การพัฒนาระบบการปลูกพืช หมุนเวียนเพื่อลดการใช้ สารเคมีบนพื้นที่สูง 3) การขยายผลการผลิตเมล็ด พันธุ์ข้าวบริสุทธิ์ โดยวิธีการ ปลูกข้าวต้นเดียว ภายใต้ ระบบนํ้าน้อยให้กว้าง ยิ่งขึ้น 4) การพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำ ขนาดเล็กและระบบการ กระจายน้ำเพื่อใช้ในพื้น ที่การเกษตร 5) การส่งเสริมการเลี้ยงสัตว์ (หมูหลุม ไก่พื้นเมือง)	1) คัดเลือกและส่งเสริมการปลูก พืชท้องถิ่นที่มีศักยภาพใน พื้นที่ 2) ส่งเสริมการเลี้ยงปลาในนา ข้าว
ด้านสังคม	1) หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง 2) การรักษาและสืบทอด วัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าละว้า	1) การนำหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ อย่างเป็นรูปธรรม 2) การพัฒนายูวเกษตรกร เพื่อให้เป็นผู้นำเกษตรกรที่มี คุณภาพในอนาคต 3) การจัดตั้งกลุ่มธนาคารเมล็ด พันธุ์ข้าวท้องถิ่น 4) การจัดทำผังชุมชนและระบบ ฐานข้อมูลเกษตรกร	
ด้านสิ่งแวดล้อม	1) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้น น้ำลำธาร	1) การควบคุมการใช้ที่ดินโดย กระบวนการมีส่วนร่วมของ ทุกภาคส่วน 2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าความ	1) การพัฒนาแปลงรวบรวมพืช ท้องถิ่น ในพื้นที่

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
		หลากหลายทางชีวภาพ 3) การปลูกต้นไม้ให้สริมถนน 4) การจัดการขยะและน้ำเสียในครัวเรือนและชุมชน 5) การพัฒนาชุมชนไปสู่มาตรฐานชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำ	

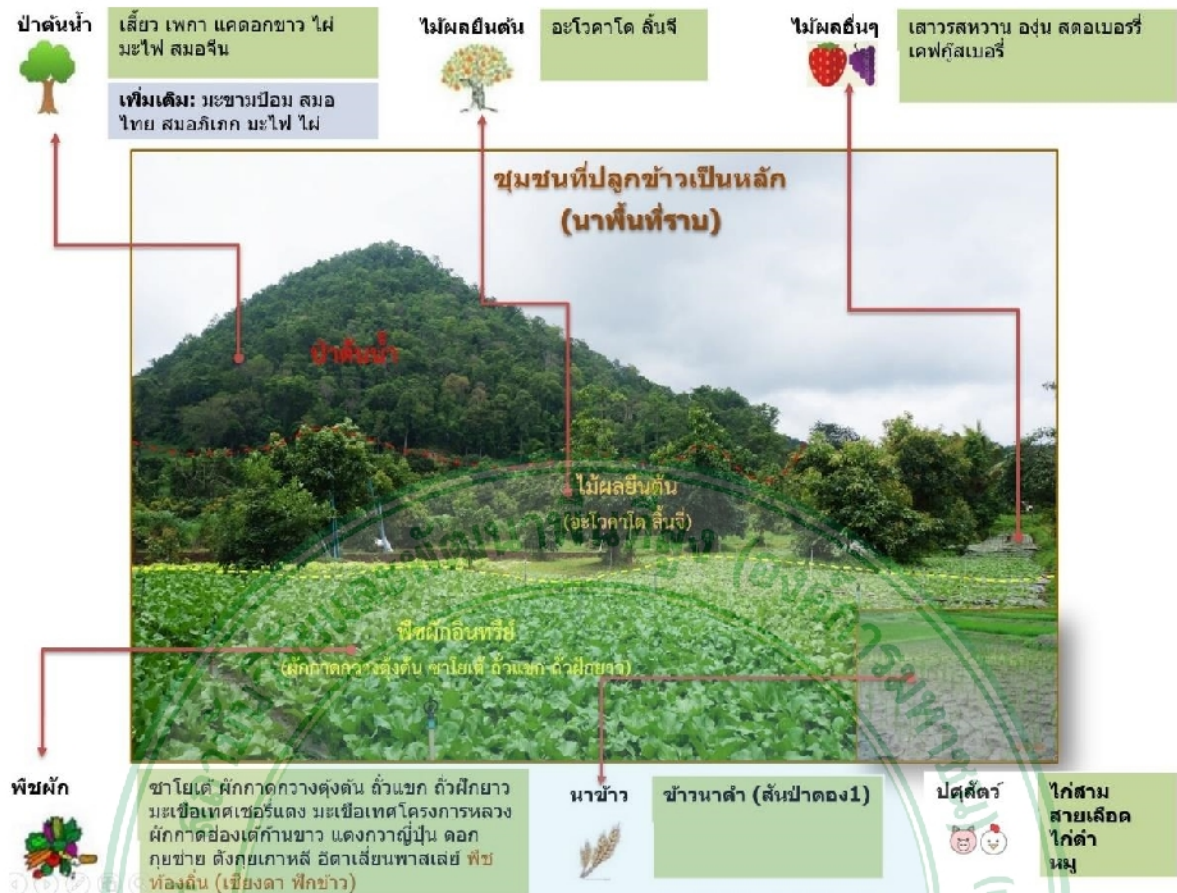
2.2) บ้านแม่ขนิลเหนือ (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง)

บริเวณที่ตั้งศูนย์ฯ ทุ่งเริง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 640 เมตร พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูงระหว่าง 500 – 1,100 เมตร อุณหภูมิสูงสุด 38 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนเมษายน อุณหภูมิต่ำสุด 14 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนธันวาคม และอุณหภูมิเฉลี่ย 24 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,455 มิลลิเมตร/ปี ลักษณะดินเป็นดินเหนียว เกิดจาก lime stone เป็นดินต่ง (มี pH 7.0-7.2) มีความอุดมสมบูรณ์ของดินสูง

ลักษณะภูมิสังคมแบบชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลักของชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ มีสภาพพื้นที่โดยรอบชุมชนเป็นป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณที่มีความอุดมสมบูรณ์ค่อนข้างสูง พื้นที่ที่มีความลาดชันสูงจึงกันไว้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำของชุมชน ส่วนพื้นที่เกษตรกรรมและที่อยู่อาศัยเป็นที่ราบ จึงมีการทำนาข้าวและปลูกพืชผักอินทรีย์ ดังนั้นจากการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือในระยะที่ผ่านมาจึงทำให้สามารถสรุปชนิดพืชหรือสัตว์เพื่อเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและพื้นที่ ดังตารางที่ 4-21 และ ภาพที่ 4-29

ตารางที่ 4-21 ชนิดพืชหรือสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนที่ปลูกข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ)

ประเภท	ปัจจุบัน	พืช/สัตว์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพิ่มเติม
ไม้ยืนต้น	เสี้ยว เพกา แดดอกขาว ไม้ขี้เหล็ก ไม้ขี้ขาว มะไฟ สมอจีน มะขามป้อม สมอไทย สมอทิพย์	
ไม้ผลไม้ยืนต้น	อะโวคาโด ลิ้นจี่	
ไม้ผลอื่นๆ (ไม้พุ่ม/ไม้ล้มลุก/ไม้เลื้อย)	เสาวรสหวาน องุ่น	เคพกูสเบอร์รี่ สตรอว์เบอร์รี่
พืชผัก	ยอดชาโยเต้ ลูกชาโยเต้ ผักกาดกวางตุ้งต้น ถั่วแขก ถั่วฝักยาว มะเขือเทศเชอร์รี่แดง มะเขือเทศโครงการหลวง ผักกาดฮ่องเต้ ก้านขาว แตงกวาญี่ปุ่น อิตาเลียนพาสเลย์	หญ้าหวาน ชาข้าวหอม
ไม้ดอก/ไม้ประดับ	กุหลาบกระถาง	
พืชท้องถิ่น	เชียงดา พักข้าว ลิ้นจี่ ผักหวานบ้าน สมุนไพร (หนอนตายอยาก ว่านน้ำ ข่า ขมิ้น ไพล ว่านหัวสับ)	
พืชไร่	ข้าวนาดำ	
สัตว์/แมลง	ไก่เบส ไก่กระดูกดำ หมู	

ภาพที่ 4-29 สภาพพื้นที่ของลักษณะภูมิสังคมแบบปลูกข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเร่งก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 เพื่อดำเนินการตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อส่งเสริมและถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมให้เกษตรกรได้มีความรู้ความชำนาญและมีรายได้ที่เหมาะสม โดยเริ่มดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมด้านอาชีพเกษตรเป็นลำดับแรก ต่อมาได้ทำการขยายผลการดำเนินงานไปในด้านความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของชุมชน จนสามารถดำเนินการพัฒนาและส่งเสริมทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม พร้อมทั้งได้ส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กันไป ซึ่งผลสำเร็จจากการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมาทำให้ศูนย์ฯ ทุ่งเร่ง สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาพื้นที่สูงที่มีลักษณะภูมิสังคมแบบชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลักและมีการเกษตรกรรมควบคู่ไปด้วย โดยเป็นสถานที่เรียนรู้และถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับผู้ที่สนใจ ในเรื่องดังต่อไปนี้ ตารางที่ 4-22

ตารางที่ 4-22 กิจกรรมที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ กิจกรรมต่อเนื่องและประเด็นเพิ่มเติมของสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ)

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
ด้านเศรษฐกิจ	1) การปลูกไม้ผลเขตร้อนและกึ่งร้อน (อะโวคาโด) 2) การปลูกพืชผักอินทรีย์ในระบบโรงเรือน 3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศ	1) การส่งเสริมการปลูกมะม่วงพันธุ์ต่างประเทศ 2) การพัฒนาระบบการปลูกพืชแบบประหยัดน้ำ 3) การพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำขนาดเล็กเพื่อใช้ในการเกษตร	1) การแปรรูปผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นให้ได้มาตรฐาน

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
		4) การส่งเสริมการแปรรูปและ ถนอมอาหารจากผลิตผลทาง การเกษตร 5) การขยายผลการผลิตเมล็ดพันธุ์ ข้าวบริสุทธิ์ โดยวิธีการปลูกข้าว ต้นเดียว ภายใต้ระบบน้ำ น้อยให้กว้างยิ่งขึ้น	
ด้านสังคม	1) การรักษาและสืบทอด วัฒนธรรมประเพณีสู่ชั่ว ควาย 2) กลุ่มแปรรูปผลิตผลทาง การเกษตร (น้ำสมุนไพร แช่พุดและไอศกรีมอะโวคาโด)	1) การนำหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ อย่างเป็นรูปธรรม 2) การพัฒนาวุฒิกษตรกรเพื่อให้ เป็นผู้นำเกษตรกรที่มีคุณภาพ ในอนาคต 3) การพัฒนาระบบสาธารณสุข ระดับครัวเรือน	
ด้านสิ่งแวดล้อม	1) การใช้ปัจจัยการผลิตอินทรีย์ ทั้งที่ทำจากวัสดุท้องถิ่นและ ชีวภัณฑ์ 2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้น น้ำลำธาร	1) การควบคุมการใช้ที่ดินโดย กระบวนการมีส่วนร่วมของทุก ภาคส่วน 2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูความ หลากหลายทางชีวภาพ 3) การปลูกต้นไม้ให้สริมถนน 4) การจัดการขยะและน้ำเสียใน ครัวเรือนและชุมชน 5) การพัฒนาชุมชนไปสู่มาตรฐาน ชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำ 4) การจัดการขยะและน้ำเสียใน ครัวเรือนและชุมชน 5) การพัฒนาชุมชนไปสู่มาตรฐาน ชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำ	1) การพัฒนาแปลงรวบรวม พืชท้องถิ่น ในพื้นที่

3) ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

บ้านห้วยขมิ้น (ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ)

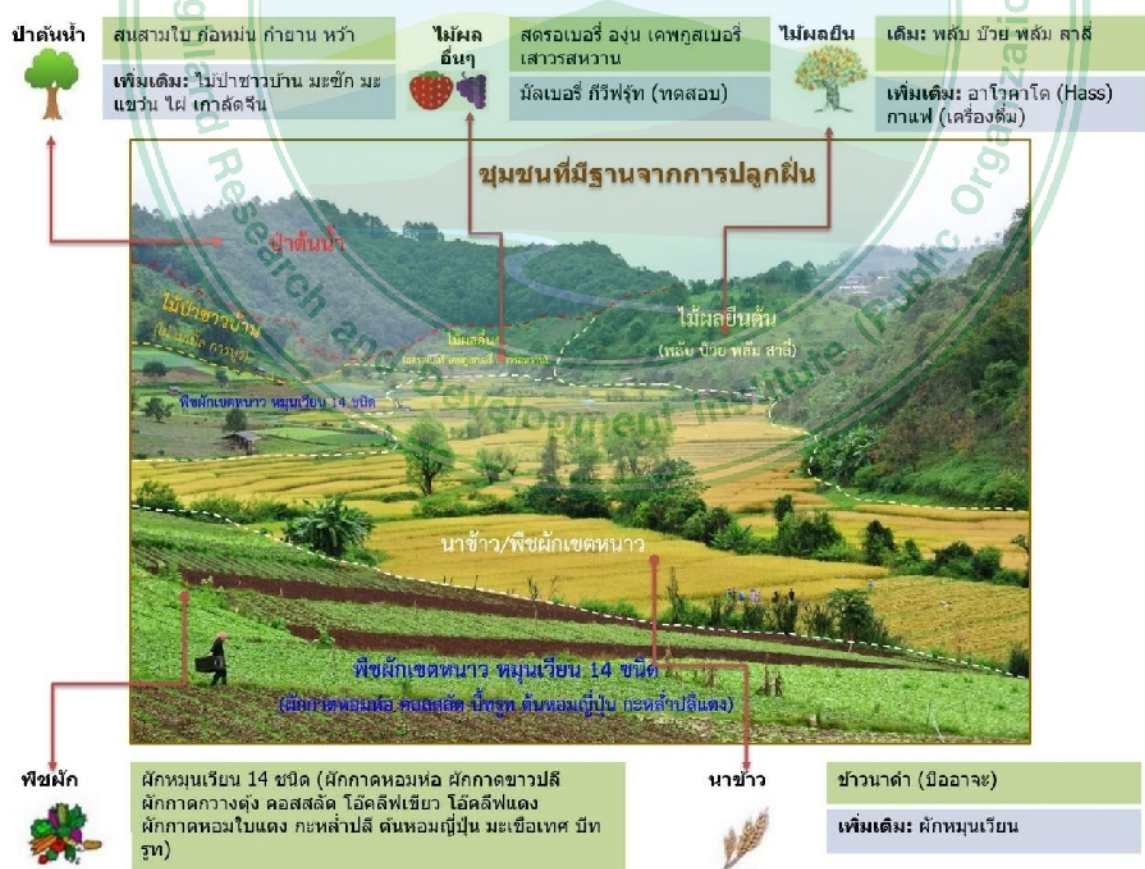
บริเวณที่ตั้งศูนย์ฯ แม่แฮ มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง 1,200 เมตร พื้นที่โดยทั่วไปมีความสูง
ระหว่าง 990 – 1,400 เมตร อุณหภูมิสูงสุด 31.5 องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนเมษายน อุณหภูมิต่ำสุด 11.8
องศาเซลเซียส ในช่วงเดือนธันวาคม และอุณหภูมิเฉลี่ย 20.1 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,150
มิลลิเมตร/ปี

ลักษณะภูมิสังคมแบบชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่นของชุมชนบ้านห้วยขมิ้น มีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่
เป็นเนินเขาและภูเขาสลับซับซ้อน มีที่ราบแคบตามแนวเหนือ-ใต้ของห้วยแม่แฮและห้วยแม่เตียน สภาพป่าไม้
รอบชุมชนเป็นป่าดิบเขาผสมสนที่กำลังฟื้นสภาพความอุดมสมบูรณ์และมีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง ซึ่งปัจจุบัน
นี้ชุมชนได้กันไว้เป็นพื้นที่ป่าต้นน้ำ ส่วนพื้นที่ที่มีความลาดชันน้อยและที่ราบได้ใช้ทำเกษตรกรรม โดยมีการปลูก
ข้าวนาปีเพื่อใช้บริโภคในครัวเรือน และปลูกพืชผักและไม้ผลเขตหนาวเป็นรายได้ ดังนั้น จากการดำเนินงานวิจัย

ในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยขมิ้นในระยะที่ผ่านมาจึงทำให้สามารถสรุปชนิดพืชหรือสัตว์เพื่อเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมและพื้นที่ ดังตารางที่ 4-23 และ ภาพที่ 4-30

ตารางที่ 4-23 ชนิดพืชหรือสัตว์ที่เหมาะสมกับสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น (บ้านห้วยขมิ้น)

ประเภท	ชนิดพืชปัจจุบัน	พืช/สัตว์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาเพิ่มเติมในอนาคต
ไม้ยืนต้น	ก่อหม่น สนสามใบ ก้ายาน อบเชย หว้า ไม้รวก ไม้หวานอ่างช้าง เพกา มะแขว่น	เกาลัดจีน มะชัก
ไม้ผลไม้ยืนต้น	พลับ บัวย พลัม สาลี่	อะโวคาโด (Hass)
ไม้ผลอื่นๆ (ไม้พุ่ม/ไม้ล้มลุก/ไม้เลื้อย)	สตอร์วเบอร์รี่ องุ่น เคพกูสเบอร์รี่ เสาวรสหวาน	มัลเบอร์รี่ กีวีฟรุต
พืชผัก	ผักกาดขาวปลี ผักกาดกวางตุ้ง บัทรูด ต้นหอมญี่ปุ่น ผักกาดหอมห่อ มะเขือเทศ ผักกาดหอมใบแดง คอสสลัด กะหล่ำปลี กะหล่ำปลีแดง โอ๊คลิฟแดง	
ไม้ดอก/ไม้ประดับ	สแตติส ฟิค็อก	
พืชท้องถิ่น	หวาย มะแขว่น มะชัก มะแตง มะขามป้อม มะเฒ่า กำลังเสือโคร่ง	
สัตว์/แมลง	หมู ไก่ วัว ควาย	

ภาพที่ 4-30 สภาพพื้นที่ของลักษณะภูมิสังคมแบบชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น (บ้านห้วยขมิ้น)

ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2521 เพื่อสนองพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในการพัฒนาอาชีพของประชาชนชาวเขาหมู่บ้านแม่แฮและหมู่บ้านใกล้เคียง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวไทยภูเขาเผ่ากะเหรี่ยง ม้งและจีนฮ่อ ประกอบอาชีพทำนาและทำไร่เลื่อนลอย โดยปลูกฝิ่น ข้าวไร่ ข้าวโพด และเลี้ยงสัตว์ตามธรรมชาติ และจะอพยพเคลื่อนย้ายหาที่เพาะปลูกใหม่เพื่อต้องการความอุดมสมบูรณ์ของดิน ด้วยการบุกรุกเผาถางป่าไม่ทุกปี มีสภาพความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจน ผลิตอาหารไม่เพียงพอแก่การบริโภค ไม่มีเส้นทางคมนาคมติดต่อกับพื้นราบหรือเชื่อมระหว่างหมู่บ้าน ซึ่งจากสภาพปัญหาเหล่านี้ ทางศูนย์ฯ แม่แฮจึงได้ดำเนินงานพัฒนาอาชีพและคุณภาพชีวิตของชาวไทยภูเขาในพื้นที่ ตลอดระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2559 (38 ปี) ทำให้คนในพื้นที่มีอาชีพที่มั่นคงและมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นมาก ปัญหาการปลูกฝิ่นและการทำไร่เลื่อนลอยหมดไปจากพื้นที่ ผลสำเร็จจากการดำเนินงานดังกล่าวสามารถนำมาถ่ายทอดหรือเป็นจุดเรียนรู้ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ที่มีลักษณะภูมิสังคมคล้ายกัน โดยศูนย์ฯ แม่แฮ สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาบนพื้นที่สูงเพื่อให้น้อยอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน ในเรื่องดังต่อไปนี้ ตารางที่ 4-24

ตารางที่ 4-24 กิจกรรมที่เป็นต้นแบบการเรียนรู้ กิจกรรมต่อเนื่องและประเด็นเพิ่มเติมของสภาพภูมิสังคมแบบชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
ด้านเศรษฐกิจ	1) การปลูกไม้ผลเขตหนาวที่มีคุณภาพ (พลับ) 2) การปลูกพืชเขตหนาวปลอดภัย 3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร-นิเวศ	1) การพัฒนาเพิ่มคุณภาพผลผลิตพืชผักให้สูงขึ้น เพื่อเพิ่มรายได้ให้เกษตรกร 2) การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตผล (พลับ) เช่น พลับในบรรจุภัณฑ์สุญญากาศ และการแปรรูปพลับ 3) การพัฒนาแหล่งกักเก็บน้ำขนาดเล็กและระบบการกระจายน้ำเพื่อใช้ในการเกษตร 4) การขยายผลการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวบริสุทธิ์ โดยวิธีการปลูกข้าวต้นเดียว ภายใต้ระบบนํ้าน้อยให้กว้างยิ่งขึ้น	
ด้านสังคม	1) กลุ่มองค์กรพึ่งพาตนเอง (กลุ่มสหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์)	1) การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้อย่างเป็นรูปธรรม 2) การพัฒนายูวเกษตรกรเพื่อให้เป็นผู้นำเกษตรกรที่มีคุณภาพในอนาคต 3) การพัฒนาระบบสาธารณสุขระดับครัวเรือน	
ด้านสิ่งแวดล้อม	1) เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ 2) การปลูกป่าไม้ผลเศรษฐกิจ	1) การควบคุมการใช้ที่ดินโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน	1) การพัฒนาแปลงรวบรวมพืชท้องถิ่น ในพื้นที่

มิติการพัฒนา	ต้นแบบการเรียนรู้	กิจกรรมต่อเนื่อง	ประเด็นเพิ่มเติม
	(พลับ)	2) การอนุรักษ์และฟื้นฟูความหลากหลายทางชีวภาพ 3) การปลูกต้นไม้ให้สีริมถนน 4) การจัดการขยะและน้ำเสียในครัวเรือนและชุมชน 5) การพัฒนาชุมชนไปสู่มาตรฐานชุมชนบนพื้นที่สูงคาร์บอนต่ำ	

บทที่ 5

สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย

1. การทบทวนและปรับเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต้นแบบโครงการหลวงให้เหมาะสมกับแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

การจัดประชุมระดมความคิดเห็นเพื่อทบทวนและปรับเกณฑ์ตัวชี้วัดการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงให้เหมาะสมกับแต่ละรูปแบบภูมิสังคม โดยได้กำหนดข้อกำหนดและเกณฑ์ตัวชี้วัดที่ครอบคลุมทั้ง 3 มิติ จำนวน 21 ตัวชี้วัด คือ 1) ด้านเศรษฐกิจ 5 ตัวชี้วัด 2) ด้านสังคม 8 ตัวชี้วัด และ 3) ด้านสิ่งแวดล้อม 8 ตัวชี้วัด ซึ่งในแต่ละตัวชี้วัดจะมีการกำหนดค่าคะแนน 1-5 เพื่อใช้ประเมินผลการเปลี่ยนแปลงก่อนและหลังการดำเนินงาน โดยข้อกำหนดของชุมชนที่สามารถเป็นต้นแบบการพัฒนาเพื่อให้คนอยู่อาศัยร่วมกับป่าไม้ได้อย่างยั่งยืนคือ ต้องมีค่าคะแนนเฉลี่ยตั้งแต่ระดับที่ 4 ขึ้นไป หรือมีค่าคะแนนรวมทั้งหมด 84 คะแนนขึ้นไป

2. การศึกษาและทดสอบกิจกรรมตามแผนการดำเนินงานพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

2.1 การศึกษาและทดสอบกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งอาหาร (Food Bank) และความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน

สำรวจและรวบรวมพืชท้องถิ่นที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในชุมชน แล้วนำมาทดสอบเพาะขยายพันธุ์เพื่อเพิ่มจำนวนให้มากขึ้นในพื้นที่ โดยได้ทดสอบเพาะขยายพันธุ์ไว้ในพื้นที่ ดังนี้ 1)บ้านปางบง จำนวน 20 ชนิด 2)บ้านดง จำนวน 42 ชนิด 3)บ้านแม่ขนิลเหนือ จำนวน 33 ชนิด 4)บ้านห้วยขมิ้น จำนวน 50 ชนิด

2.2 การทดสอบเพาะเลี้ยงเห็ดท้องถิ่นเพื่อเป็นแหล่งอาหารและรายได้สำหรับชุมชน

ทดสอบการเพาะเลี้ยงเห็ดท้องถิ่นร่วมกับเกษตรกร 5 ราย โดยมีชนิดเห็ดที่ทดสอบการเพาะเลี้ยง 2 ชนิด ได้แก่ เห็ดหอม (เพาะในถุงพลาสติกและเพาะในท่อนไม้) และเห็ดนาง (เพาะในถุงพลาสติกแล้วฝังกลบหน้าก้อน) โดยพบว่าเห็ดนาง หากฝังกลบในสภาพธรรมชาติสามารถให้ผลผลิตได้ต่อเนื่อง

2.3 การศึกษาและทดสอบรูปแบบการหมุนเวียนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์สูงสุด (Zero Waste) ที่เหมาะสมกับชุมชน

วัสดุเศษเหลือทางการเกษตรที่พบในชุมชนได้แก่ 1)เปลือกกาแฟและกะลากาแฟ ซึ่งพบในชุมชนป่าเมี่ยง และ 2)ฟางข้าว พบในชุมชนที่มีการทำนาข้าวเป็นหลัก โดยในส่วนของเปลือกกาแฟและกะลากาแฟนั้น ได้หารือร่วมกับผู้นำชุมชนและหัวหน้าศูนย์ฯ ป่าเมี่ยง ถึงแนวทางการนำมาทดสอบใช้เป็นวัสดุเพาะเห็ดเขตหนาว การผลิตปุ๋ยหมักและน้ำหมักชีวภาพ ในเบื้องต้นจึงได้รวบรวมวัสดุเศษเหลือดังกล่าวก่อนซึ่งจะใช้ทดสอบในปีต่อไป สำหรับในส่วนของฟางข้าว ได้นำมาทดสอบเพาะเห็ดฟางแบบตะกร้าและกองเตี้ย พบว่าสามารถให้ผลผลิตได้เช่นเดียวกัน ซึ่งหลังจากใช้เพาะเห็ดแล้วจะนำไปทำปุ๋ยหมักเพื่อใช้ในแปลงปลูกพืชผักต่อไป

2.4 การทดสอบวิธีการเพิ่มผลผลิตข้าวสำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง

โดยวิธีการปลูกข้าวต้นเดี่ยวภายใต้ระบบนํ้าน้อยเพื่อคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ข้าวบริสุทธิ์ ซึ่งเมื่อนำมาใช้ปลูกในฤดูนาต่อไปจะสามารถช่วยเพิ่มผลผลิตข้าวให้มีปริมาณมากยิ่งขึ้นได้ โดยได้ทดสอบใน 2 พื้นที่คือ ชุมชนบ้านดง (ศูนย์ฯ แม่ลำน้อย) และชุมชนบ้านห้วยขมิ้น (ศูนย์ฯ แม่แฮ) ซึ่งจากการทดสอบในแปลงของเกษตรกรนํ้าร่องทั้งสองพื้นที่ พบว่าเกษตรกรพึงพอใจกับวิธีดังกล่าว เนื่องจากให้ผลผลิตข้าวสม่ำเสมอ รวงมีเมล็ดข้าวเต็มและสุกพร้อมกันทำให้ง่ายต่อการเก็บเกี่ยว นอกจากนี้ยังสามารถลดการใช้ต้นกล้าพันธุ์ลงได้ 17-45 เปอร์เซ็นต์ในพื้นที่ชุมชนบ้านดง และ 30-40 เปอร์เซ็นต์ในพื้นที่ชุมชนบ้านห้วยขมิ้น ซึ่งผลผลิตจากแปลงเกษตรกรนํ้าร่องดังกล่าวทำให้เกษตรกรรายอื่นๆ ในพื้นที่สนใจวิธีการปลูกข้าวต้นเดี่ยวภายใต้ระบบนํ้าน้อยมากยิ่งขึ้น โดยจะนำวิธีการดังกล่าวไปใช้ทดสอบในแปลงนาของตนเองต่อไป

3. การประเมินผลการเปลี่ยนแปลงตามกรอบตัวชี้วัดแต่ละด้านของชุมชนนํ้าร่องแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

การประเมินผลเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในการยกระดับการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงของชุมชนนํ้าร่อง 3 รูปแบบภูมิสังคม 4 ชุมชน ตามกรอบตัวชี้วัด จำนวน 3 ด้าน 21 ตัวชี้วัด สรุปดังนี้ (1) ชุมชนป่าเมี่ยง มีผลการประเมินเพิ่มขึ้นจากระดับ 3 (71 คะแนน) เป็นระดับ 4 (92 คะแนน) คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 83.33 (2) ชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านดง) มีผลการประเมินเพิ่มขึ้นจากระดับ 3 (69 คะแนน) เป็นระดับ 4 (84 คะแนน) คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 92.86 (3) ชุมชนที่ทำนาข้าวเป็นหลัก (บ้านแม่ขนิลเหนือ) มีผลการประเมินเพิ่มขึ้นจากระดับ 3 (72 คะแนน) เป็นระดับ 4 (88 คะแนน) คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 92.30 และ (4) ชุมชนที่มีฐานจากการปลูกฝิ่น มีผลการประเมินเพิ่มขึ้นจากระดับ 3 (73 คะแนน) เป็นระดับ 4 (87 คะแนน) คิดเป็นตัวชี้วัดที่มีการยกระดับ ร้อยละ 83.33

4. การสรุปบทเรียนและถอดรูปแบบกระบวนการพัฒนาชุมชนต้นแบบโครงการหลวงแต่ละรูปแบบภูมิสังคม

ผลสำเร็จจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาโครงการหลวง ในการส่งเสริมอาชีพและพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนนํ้าร่อง 3 รูปแบบภูมิสังคม 4 ชุมชน สามารถนำมาถ่ายทอดและเป็นจุดเรียนรู้ให้กับชุมชนบนพื้นที่สูงอื่นๆ ที่มีสภาพภูมิสังคมคล้ายกันได้ โดยแต่ละศูนย์ฯ สามารถเป็นต้นแบบการเรียนรู้ในเรื่องดังต่อไปนี้

1) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงป่าเมี่ยง (ชุมชนบ้านปางบง)

- 1.1) การปลูกกาแฟอาราบิก้าคุณภาพสูงภายใต้ร่มเงา
- 1.2) การเพาะเห็ดเขตหนาว
- 1.3) การผลิตน้ำหวานจากฝัງและชันโรง
- 1.4) การปลูกและการจัดการไม้ดอก (ซิம்பิเตียมและรองเท้านารี)
- 1.5) หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
- 1.6) หมู่บ้านปลอดยาเสพติด
- 1.7) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธารของชุมชนป่าเมี่ยง

2) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่ลาน้อย (ชุมชนบ้านดง)

- 2.1) การปลูกกาแฟอาราบิก้าคุณภาพสูงภายใต้ร่มเงาและเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม
- 2.2) การคัดเลือกพันธุ์ข้าวบริสุทธิ์โดยวิธีการปลูกข้าวต้นเดียว ภายใต้ระบบนํ้าน้อย
- 2.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร นิเวศ และวัฒนธรรม
- 2.4) หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง
- 2.5) การรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีชนเผ่าละว้า
- 2.6) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร

3) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงทุ่งเริง (ชุมชนบ้านแม่ขนิลเหนือ)

- 3.1) การปลูกไม้ผลเขตร้อนและกึ่งร้อน (อะโวคาโด)
- 3.2) การปลูกพืชผักอินทรีย์ในระบบโรงเรือน
- 3.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตรและนิเวศ
- 3.4) การรักษาและสืบทอดวัฒนธรรมประเพณีสู่ขวัญควาย
- 3.5) กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (น้ำสมุนไพรรักษาโรคและไอศกรีมอะโวคาโด)
- 3.6) การใช้ปัจจัยการผลิตอินทรีย์ ที่ทำจากวัสดุท้องถิ่นและชีวภัณฑ์
- 3.7) การอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำลำธาร

4) ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แอ (ชุมชนบ้านห้วยขมิ้น)

- 4.1) การปลูกไม้ผลเขตหนาวที่มีคุณภาพ (พลับ)
- 4.2) การปลูกพืชเขตหนาวปลอดภัย
- 4.3) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร-นิเวศ
- 4.4) กลุ่มองค์กรพึ่งพาตนเอง (กลุ่มสหกรณ์และกลุ่มออมทรัพย์)
- 4.5) เครือข่ายอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ
- 4.6) การปลูกป่าไม้ผลเศรษฐกิจ (พลับ)